

36832

258
Dupl. 26.851
II L, c,
46

Slovenci, kaj čemo?

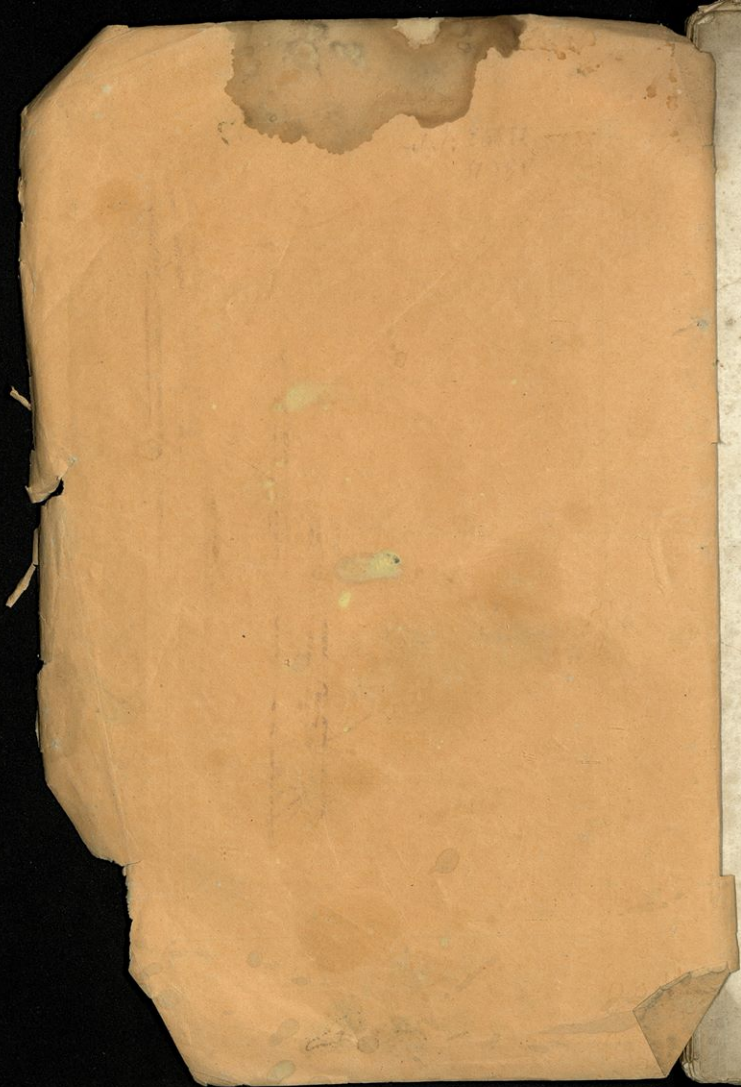
Spisal

Dr. Jože Vošnjak

v

Slovenskej Bistrici.

Cena 25 h. kr.

Kje dom je moj?
Goratan, Primorje, Krajna,
Ž njimi Štajar, — zemlja sjajna —
Dom rodú so slavskega,
Dom rodú junaškega.
In to je Slovenja mila,
Na Slovenskem dom je moj.

Dragi moji rojaki!

Nastopili so imenitni časi. Zopet, kakor leta 1859 pri Magenti in Solferini, je naša armada zmagana bila na českih bojiščih. Pahnila v to grozno nesrečo, ktera je posebno hudo zadela naše severne brate, vrle Čehe, nas je starodavna avstrijska zvonanja in znotranja politika. Naši državniki so v enomer silili le v Nemčijo ter se vtikali v vse neštnevilne nemške homatije in prepire; želje in potrebe nenemških narodov avstrijskih pa so prezirali. Strašno se je maščevala nad svojimi roditelji ta nena ravna politika, le škoda, da so nedolžni narodi prisiljeni bili plačati kazen s svojo krvjo in premoženjem.

Sklenil se je mir s Prusi, sklenil pa se dozda j še ni mednarodni mir v našem cesarstvu. Razdril se je nek dajni nemški „bund“, iz kterega je morala izstopiti Avstrija; pa črnilo se je komaj posušilo, s kterem se je podpisala ta pogodba in že nameravajo nekteri avstrijski Nemci, vkljub tej za večne čase veljavnej pogodbi, zopet vpletati naše cesarstvo v nemško zvezo.

Tudi od druge strani protijo Avstriji hude nevarnosti, da ji bo res treba vse njene hvaljene stare sreče, da ne pade v prepad, kterega ji kopljejo njeni sovražniki.

Živo se gibljejo vsi narodi našega cesarstva, zbirajo in skušajo svoje moči in se pripravljajo, da jih ne prehiti huda ura, ktere grozeče grmenje se že sliši od daleč.

Tudi nam Slovencem žugájo marsiktere nevarnosti, treba nam je torej največe složnosti, največega poguma. Složnosti in poguma pa ne more biti brez jasnih, odločnih misli o vseh skupnih narodnih zadevah.

Še pa je med Slovenci marsiktera stvar ali nejasna, ali se krivo razumeva.

Zatorej sem spisal to knjižico, da po svojih slabih močeh skušam razložiti Vam, svojim dragim rojakom, vse želje in zahteve slovenskega naroda, ktereга zvesti sinovi smo tudi mi spodnji Štajarci, ter Vam dokazati, zakaj da moramo vse to želeti in po katerem potu bi se dalo doseči.

Sprejmite z dobro voljo mojo dobrovoljno besedo! Naj Vas pa ne prepriča samó, temuč tudi zbudi in spravi k delovanju. Moje največe veselje in največa pohvala pa bo, če bom videl, da moj glas ni bil glas vpijočega v puščavi!

Zdramimo se in delajmo složni vsi v duhu slovanske bratovske ljubezni in vzajemnosti!

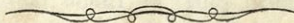
V Slovenskej Bistrici na dan sv. Franciska ks. 1866.

Dr. Jože Vošnjak.

KAZALO.

	Stran.
Predgovor	V
Vvod. Nekdaj in zdaj	1
I. Kaj čemo?	7
1. Narodno ravnopravnost.	7
A. Ravnopravnost slovenskega jezika v šolah	8
B. " " " " v uradnih	14
2. Naše politične želje	19
A. Samouprava v občini	26
B. " v deželi in deželni skupini	32
C. Še nekatere želje	39
II. Štajarski deželni zbor	41
A. Sestava deželnega zbora štajarskega	42
B. Delovanje " " "	44
1. Politično ali državopravno vprašanje	45
2. Ravnopravnost Slovencev in deželni zbor	48
3. Šole in deželni zbor	56
4. Kmetijstvo in deželni zbor	61
5. Okrajna zastopstva	66
III. Kaj zdaj?	67

Vvod.

Nekdaj in zdaj.

„Od prvega tukaj
Stanuje moj rod;
Če ve kdo za druj'ga,
Nāj reče od kod.“—

Tako poje prvi slovenski pesnik, Valentin Vodnik; in res, že v starodavnih časih bivali so v krajih, ki so zdaj naša domovina, rodovi slovanskega plemena ino posedli vso deželo od jadranskega morja, gori do široke Donave. Bili pa so naši prededje poljedelci ino med tem, ko so drugi narodi se nemirno pomikali iz dežele v deželo in le tako dolgo na enem mestu ostali, dokler so se kot lovci, ali ribiči, ali pastirji lahko preživeli, ostali so oni mirno na istem kraji, kjer so se naselili, ino pečali so se s kmetijstvom. Še le od njih naučili so se tudi drugi narodi kmetovanja ino se tako navadili na stanovitne sedeže. Naši očaki so tedaj pred sto in sto leti bili stanovitni prebivalci ino posestniki vseh teh krajev, ki so jih s svojimi marljivimi rokami iz prvotnih gozdov in močvirnih logov spremenili v rodovitna polja, v njive in travnike. Vsaka rodbina postavila si je svojo kočo na svojem posestvu in mirno živela pri drugej. Več sosednih rodbin stopilo je v zvezo, da skupaj obravnajo vse, kar vse sovaščane skupaj zadeva in si je izvolilo svojega župana. Pa za tadajnih nemirnih časov, ko je vedno narod narod napadal, ko so bila divja in sirova ljudstva, ki so le plenom in ropanjem živela in povesod, kamor so

pridivjala, strašno razsajala, pokazala se je hitro potreba, da se ni samo nekaj sosednih posestnikov, ampak da so se med seboj zavezale tudi vse soseske ali občine, da so se s zedinjenoj, skupnoj močjoj ubranili sovražnih napadov in si rešili svojo posest in premoženje. In tako je postala slovenska država, ktere prebivalci so sami sebe imenovali Slovence, to je: govoreče, ker so vsi eden jezik govorili in se tedaj lahko med seboj porazumeli; sosede svoje pa imenovali so Nemce, to je: neme ali mutaste, ker so drugi, jim nerazumljivi jezik govorili in se jim zato nemi ali mutasti zdeli.

Stari Slovenci bili so delavnih, marljivih rok, odkritosrčni in prijaznega obnašanja. Radi so delali, pri delu in po delu veselo prepevali, radi se kratkočasili, s kupico piva ali pa medice, s petjem in plesom zbiraje se pod košatoj lipoj. Čez vse pa so bili gostoljubni. Vse te lepe lastnosti najdemo še tudi dandanašnji pri naših rojakih, pa tudi slabe lastnosti naših prededov še zdaj nahajamo, ino med temi moramo pred vsem omeniti, da so njih kočje nemarne in nesnažne bile, da so radi več ko treba kupic piva ali medice izsrkali, posebne in največe graje vredno pa je, da niso poznali složnosti in vzajemnosti. Vsaki rod je le samo nase mislil in zase skrbel in ni ga brigalo, kako se godi njegovim sorodnim bratom in namesto da bi eden drugemu tekkel na pomoč, kader je sovražnik napadel deželo, so se dostikrat med seboj pričkati začeli in se še veselili nesreče svojih sorojakov. In tako je lahko bilo tudi slabejšemu sovražniku, jih premagati in podjarmiti, ker niso vzajemno delali in se niso složno postavili v brambo in v boj. To je pač mnogokrat hudo poškodovalo naše očake; pa vkljub vsem zgodovinskim ukom ostali smo še tudi zdaj vedno isti, de prav malo maramo za medsobno vzajemnost in složnost. In vendar smo vsi, Štajerci in Korošci, Kranjci in Primorci, enega roda, ene krvi, smo vsi Slovenci, ker s prav malimi razločki govorimo vsi eden isti slovenski jezik; mi nismo Nemci, kajti vsak Slovenec razume Slovenca, in se eden drugemu ne zdi nem ali mutast, tudi nismo Talijani ali Ogri, pač pa smo v pre-

teklih časih marsikaj hudega pretrpeli od teh dveh narodov, najhujše pa od nemških sosedov.

Tudi nas ves svet le pozna kot Slovence in še taistih, kateri se sami po vsej sili hočejo prišteti Nemcem, če tudi tam, kjer jim miga kak dobiček, med čistimi Slovenci nikakor niso mutasti, ampak prav dobro vedó sukati svoj jezik po slovenski, tudi tistih noče spoznati za prave Nemce. Kdor se sramuje in skuša zatajiti svoje poštene roditelje, svoj očetovski dom, ga zaničujemo; taki človek je ali hudoben, ali bedast. Kako pa moramo še le soditi človeka, ki zataji svojo domovino, ki se sramuje svojega milega matrnega jezika, se odpové svojemu narodu, ki ga vendar je rodil in ga živi? Ali ni najhujši izdajavec in prava kukavica. Prepustimo nesramneža svojej vesti, naj ga grize in peče in mu pred oči stavlja njegovo nemarno početje.

Povedal sim, da so naši prededje posedli vso deželo od jadranskega morja gori do Donave, in da so srečno branili in ohranili svojo domovino, ki jim je bila pred vsem draga, če so le v bratovski slogi in vzajemnosti eden za vse, vsi za enega se vzdignili in v bran postavili sovražnikom. Posebno pa bil je slovenski narod silno mogočen v začetku 7. stoletja po Kr. r. Takrat zedinil je Samo vse Slovence pod svojim slavnim žezlom, premagal je Nemce, Lahe in Obre in zato so ga zvolili Slovenci za svojega kralja. Pa tudi Čehi in Moravani, dva roda velikega slov. plemena, ki so unstran Donave posedli česko-moravsko deželo, zvolili so si hrabrega, nepremagljivega Samota za svojega vojvoda in kralja in tako je postalo veliko slovansko kraljestvo, kateremu je Samo 30 let srečno vladal. Nikoli ne poprej in ne pozneje niso bili Slovenci v takem blagostanji, tako mogočni, kakor dokler je Samo živel. Takrat bili so samostojni ino vživali staro svobodo. Po Samovi smrti pa je zopet stara slaba lastnost Slovencev: nesloga, razdrla slavno slovansko kraljestvo ino posamnim rodom in deželicam, ki so se še večkrat med seboj prepirale, ni bilo mogoče, vedno silnejše napade drugih narodov odgnati; zgubili so svojo samostojnost ino postali sužniki tujih

vladarjev. Odsihmal so Slovenci doživeli le malo srečnih dni; razcepljeni v raznih deželah so skoro pozabili, da so vsi enega roda, še celo svoje staroslavno imé so večidel popustili. Niso se imenovali več Slovence, ampak po deželah, v katerih so stanovali, začeli so se imenovati: Štajerce, Kranjce, Korošce, Primorce itd.

Vendar tudi v teh nesrečnih časih, so naši očaki zmirom svetu pokazali, da so hrabri junaki in se nikdar in nikjer niso prestrašili še tako silnih trum sovražnih čet. Posebno v turških bojih, ko je ta sirovi nekrščanski narod pridirjal iz jutrajnih dežel in več ko 200 let grozno razsajal po krščanskih deželah, bili so Slovenci trdi jez, ino zadržali neštevilne turške čete, da niso predrli v zapadno Evropo ino kakor v izhodnej pokončevali vso omiko in blagostanje.

V tem času bile so že vse dežele, po katerih Slovenci prebivajo, prišle pod Habsburško rodovino. L. 1564 je sicer cesar Ferdinand I. vse dežele svojega cesarstva razdelil med svoje tri sinove in takrat dal je tretjemu sinu Karolu: Štajersko, Koroško, Kranjsko, Goriško, Primorsko in Istriško pod imenom „Notranje-Avstrijske dežele.“ Zopet so tedaj bili vsi Slovenci zedinjeni pod enim vladarjem z skupnim deželnim zborom in dvorsko kamero. Pozneje pa je Notranja Avstrija spet padla k drugim avstrijskim deželam in zgubila svojo samostojnost. V francoskej vojski, v ktorej so se tudi Slovenci hrabro in slavno obnašali, si je francoski cesar Napoleon osvojil večidel notranje-avstrijskih dežel razun Štajerskega, in iz teh stvaril l. 1809 kraljestvo „Ilirijo“. To kraljestvo je cesar Franc I. po srečno končanej vojski še pomnožil, tako da je obsegalo Kranjsko, Koroško, Furlansko, Istrijo, Goriško in Trst.

Prišlo je l. 1848. Novi duh svobode in enakopravnosti prešinil je celo Evropo, prekucnil je stari, trohljivi red in narodi dolgo potlačeni, tirjali so svoje človeške pravice in razdrobili spono sužnosti, ki so od časov sirovega srednjega veka tlačile kmeta ino pravice dale le žlahnikom. Takrat oklical je mili cesar Ferdinand tudi za svoje avstrijske dežele ustavo ali konstitucijo. Po-

klicali so se deželni zbori, v ktere so vsi stanovi poslali svoje zastopnike, da so posvetovali nove postave. Pred vsem spoznala se je potreba, odpraviti tlako in desetino in vsakemu narodu pripoznati svoje narodne pravice. Zdaj smo tudi mi Slovenci se začeli dramiti iz sto in sto letnega spanja, tirjati smo tudi mi začeli naše stare pravice ino tako pokazali, da vkljub stoletnemu zatiranju in poptujčevanju se vendar ni pogubil naš narod, ampak da še živi in hrepeni, stopiti v kolo drugih bolj srečnih narodov ino uživati srečo in blagostanje, ki ga rodi prava omika in samostojnost. Spomnili so se Slovenci, da so tudi oni slavnega roda, da so tudi oni bili nekđaj mogočni, da v njihovem staroslovenskem jeziku sta pisala sv. Ciril in Metud svete knjige in da je še zdaj slovenski jezik pri več ko 60 milijonih staroverskih Slovanov, Rusov, Srbov, Bulgarov, cerkveni jezik. Gledali smo okoli nas in spoznali smo, da ne samo nas 400.000 spodnjih Štajercev, ampak da tudi Kranjci, Korošci, Primorci, da vsi ti eden in isti slovenski jezik govoré, da nas je torej Slovencev blizo $1\frac{1}{2}$ milijona. Spoznali smo dalje, da tudi naši sosedje na Hrvaškem le malo od našega razločni jezik govorijo, da so tedaj tudi tistega slovanskega plemena, kakor mi. Tudi Čehi in Moravani, s kterimi smo nekđaj bili združeni pod kraljem Samom, govorijo slovansko narečje in ravno tako tudi Poljaci, Rusnjaki in Srbi. Pozvedili smo, da v celem avstrijskem cesarstvu je med 36 milijonov ljudi, 18 milijonov, tedaj več kot polovica Slovanov. Pa ne samo v Avstriji živijo Slovani, mnogo, mnogo več jih je še v drugih deželah. Rusko cesarstvo, ktero je že zdaj tako ogromno veliko, da še ni bilo takega ne v starejših, ne v novejših časih, šteje blizo 80 milijonov prebivalcev, kteri so skoro vsi slovanskega roda in kteri ruski jezik govorijo, ki je našemu jako podoben. Tudi pod turškim jarmom zdihuje še več milijonov naših slovanskih bratov in težko čakajo dneva rešitve.

Slovansko pleme je tedaj po številu najmočnejše v celi Evropi, in ni se nam treba sramovati biti Slovincem.

Kako se nam je godilo od l. 1848 sem, je še vsakemu od nas v živem spominu. Niso bili presrečni časi,

vendar ljubezen do domovine, do naroda ni se dala zatreti, temuč se je zmirom bolj obujala in oživljala. Naš poprej zanemarjeni jezik, ki se je le še v borni bajtici kmeta ohranil, se je v malih letih očistil, ogladil in olikal, in časniki in knjige, ki nosijo poduk in omiko med ljudstvo, nam pričajo miloto in bogastvo slovenskega jezika. Vse vednosti, ki so poprej le bile posest v ptujih šolah izučeni ino po tem potu tudi poptujčenih naših rojakov, si zdaj iz domačih knjig lahko pridobí vsak ukaželjen Slovenec. Tudi na političnem polji smo v poslednjih letih zeló napredovali in nismo več nezreli otročiči, kateri pri vsaki reči potrebujejo trde vajeti. Mi vemo, da smo Avstrijanci, in smo vsigdar in pri vsaki priložnosti pokazali, da smo zvesti svojemu presvitlemu Cesarju. Avstrijo, ktera je pravična vsem svojim narodom in tako dopolnuje svojo nalogo, da je zavetje vsem pod slavno habsburško krono združenim narodnostim, to Avstrijo bodemo, kakor dozdej, tudi zanaprej branili in varvali propada s vsemi svojimi močmi. Zato pa tudi mi smemo tirjati, naj se ne prezirajo naše pravične želje in tudi nam Slovencem privoli, kar nam gre po naravni pravici in po besedi cesarjevi. Saj radi plačujemo davke, ker vemo, da nobena država bi ne mogla obstati v takem redu, da bi obvarvala premoženje in življenje državljanov, brez gotovih dohodkov; radi damo svoje sinove v vojsko, da branijo deželo pred ropaželnim sovražnikom, samo, da se tudi sliši naša besedica, da se tudi gleda na naše potrebe in se spolnuje beseda cesarjeva: „Enaka bremena, enake pravice!“

I.

Kaj čemo?

1. Narodno ravnopravnost.

Kaj čemo? — Na to vprašanje se pač lahko in kratko dá odgovoriti. Mi čemo ravno iste in ravno toliko pravic, kolikor jih uživajo vsi drugi narodi mnogojezične Avstrije. Mi nečemo nobenemu narodu kratiti njegovih pravic, pa tudi sami nečemo biti podložni in sužni kteremukoli drugemu narodu, ampak mi čemo kot avstrijski državljani, zvesti svojemu Cesarju, ostati Slovenci ino kot slovenski narod ravnopravni v avstrijskem cesarstvu živeti in se razvijati, da na potu narodne omike in enakopravnosti dosežemo občno blagostanje.

Ravnopravnost! zlata beseda, izvir mira in sreče, kjer se zvesto in pošteno po tvojih večnih zapovedih ravná; srečen kraj, kjer se vsak posamezen človek, kjer se vsaki narod drži krščanskega pravila: Kar ti nočeš, da se tebi stori, tudi ti ne stori drugemu! kjer sosed ne draži soseda, ampak mu rad dopusti, naj se ima in vede v svoji hiši po svoje. Srečna dežela, ktere geslo je ravnopravnost vseh ljudi, vseh narodov; nepremagljiva, nerazrušljiva si! Ker si vsem mila majka, te tudi vsi ljubijo s enako gorečoj ljubeznijoj; ker si vsem pravična, te vsi radi vbogajo in radi in brez godrnjanja dopolnujejo tvoje postave; ker pod tvojo vlado se vsem dobro godi, tudi nobenemu ni mar za drugo vlado, nobeden ne gleda željno na druge dežele; pač pa je vsaki pripravljen, če je treba, premoženje in življenje darovati za domovino, in jo braniti v njenej celoti z zedinjenimi močmi. Kak drugačen, kak žalosten pogled pa je v deželo, v kateri

sosed sosedu, narod narod skuša podjarmiti, v kateri bi vsak le zase rad imel vse pravice, drugemu pa nobene ne privoščil in če bi vbogi, tlačeni revež tirjal, naj se tudi njemu iz bogato pokrite mize milostno podari kak košček, ker tudi on ni sužen rob, temuč ima ravno toliko, kolikor vsaki drugi, pravice do vsega, pa bi se še posmehoval, češ, da so njegove želje prenapete in le od nekterih rogoviležev izmišljene. Ali ne bo v takej deželi neprenehljivi prepír, vedno kavsanje in hudo sovražtvo? Kjer pa ni mira, tam tudi ni sreče; dežela mora oslabeti in prej ali pozneje propasti. Ne more se braniti napadom tudi slabejših sovražnikov, ker ima zmirom opraviti z notranjimi prepiri. Ti pa ne prenehajo, dokler ravnopravnost le ostane prazna beseda. Moči raznih narodov se nikakor ne morejo razviti, ker jim je najimennitnejša žila podvezana, ker jim je zaprta pot do splošnega izobraževanja. Občno blagostanje hira, in mesto sreče in zadovoljnosti, se povsod vidi le nesreča in revščina, in mesto veselega petja se slišijo le nejevoljne pritožbe.

Vidi se tedaj, da le taka dežela more obstati, v kateri vsi prebivavci uživajo enake pravice, v kateri v resnici vlada ravnopravnost vseh narodov. Če tedaj mi Slovenci tirjamo, naj tudi naše avstrijsko cesarstvo si za svoje prvo pravilo izvoli ravnopravnost, s tem pokažemo, da nam je res mar za obstanek Avstrije, za razvitek in mogočnost našega cesarstva. Da bi vendar tudi naši državniki, kateri v svojih rokah držijo krmilo Avstrije, prevideli in spoznali, da le na tem potu se da okrepčati in osrečiti cela država, da pa vsaka druga pot vodi v nevarnost in pogubo.

Naša prva želja je tedaj:

Ravnopravnost slovenskega jezika v šolah in uradnih.

A. Ravnopravnost slovenskega jezika v šolah.

Če bo kdo po sto letih prebiral zgodovino sedanjega časa, gotovo se bo čudil, in celó neverjetno se mu bo zdelo, da je za stvar, ki je tako jasna ko beli dan, in

tako naravna, kakor da voda zmirom le teče navzdol in ne navzgor, bilo nekdanj toliko prepira. Ne bo mu šlo v glavo, da je bilo nekdanj res tako nespametnih ljudi, ki so se vedli, kakor bi jim v resnici mar bilo za razvitek našega naroda, ki pa še to niso spoznali, ali niso hoteli spoznati, da se vsako ljudstvo le da podučiti ino izobraževati v svojem, ne pa v ptujem njemu nerazumljivem jeziku. In žalibože imamo takih rojakov, ki ali iz nevednosti ali iz hudobije v eno mer trobijo: Šole naj bodo nemške, saj mi le zato pošiljamo naše otroke v šole, da se tam nemški naučijo. Kdor tako nepremišljeno govori, ta pač pokaže, da mu je čisto neznan namen šole in da se mu še ne sanja ne, zakaj da se ustanovljajo učilnice.

Šol ali učilnic je pri nas trojnih; nižje ali ljudske, srednje ali gimnazije (latinske) in realke, ino pa višje ali vseučilišča.

a. Najvažniše šole so nižje ali ljudske, ker največji del ljudi obiskuje le ljudske šole, in le to zna in vé, kar se v le-teh nauči. Več ko je tedaj ljudskih šol in bolj ko se v njih podučuje, bolj razširjena med narodom je tudi vednost in omika in po številu, kolikor prebivalcev ene dežele obiskuje ljudske šole, se meri manjša ali večja omika dežele. In v tej razmeri tudi raste bogastvo in premoženje v vsaki deželi, ker si gotovo ta, ki več vé in zná, lože pomaga in pomore, kakor ta, kateri se svoje žive dni nič novega ni naučil ino k večemu po starem kopitu naprej kobaca.

Dobre ljudske šole so zato najtrdnjši temelj občnega blagostanja vsake dežele. Že imé teh šol, ki se zovejo ljudske ali tudi farne, ker ima skoro vsaka fara svojo, nam kaže da so namenjene celemu ljudstvu, vsemu narodu, ravno tako sinu najrevnejga kajžarja, kakor bogatina. Morajo pa tako osnovane biti, da vsaki šolar, ki jih je pridno obiskoval in s dobrim uspehom dovršil, zna brati, pisati, računati, da vé kolikor toliko od zemljepisja, zgodovine in naravoznanstva in da se je tudi kmetijstva, vino- in sadjoreje teoretično in praktično vadil. Koliko raznih predmetov ino vse to v treh letih! Kako priden mora učenec, pa tudi kak

marljiv mora učitelj biti, če hoče, da se dobro izurijo njegovi šolarji. Ne ena ura se ne smé potratiti za nepotrebne predmete ino učenje mora uravnano biti z ozirom na potrebe naroda in dežele.

Ker so ljudske šole namenjene vsemu ljudstvu, bo menda vsak pameten človek priznal, da se v njih šolarji ne morejo v drugem jeziku podučevati, kakor v istem, ktereга znajo, v maternem jeziku. Učni jezik v ljudskih šolah mora tedaj tudi pri nas Slovencih biti slovenski, kakor je na Nemškem nemški, na Ruskem ruski, na Francoskem francoski itd. Vsi možjé, kateri imajo opraviti z izrejo otrok, so se že davno prepričali, da ljudske šole le tam imajo dober uspeh, kjer so osnovane čisto na matrnem jeziku. In to je očevidno. Da se človek ktereгаkoli jezika tako dobro naučí, da razumi, kar sliši in bere o raznih predmetih v tem jeziku, vaditi se mu je treba več let in ne samo v šoli, ampak tudi v družini. Kako pa moramo po tem tirjati od kmečkega otročička, da se v treh ali štirih letih svojega obiskovanja ljudske šole nemški naučí. To je čisto nemogoče; ker se pa vendar prisiliti hoče, vidimo žalostne nasledke, da otroci iz šole iztopivši so v vednostih, ki bi jim bile za njih stan najpotrebnejše, zanemarjeni, ker se je veči del časa potratil, revežem v glavo vbijati nekatere nemške besede, ki jih pa hitro sopet pozabijo, in ki jim družega ne koristijo, kakor da so jim zmotile glave.

Komur je tedaj mar za razširjenje vednosti v narodu, se mora na vso moč vstaviti mešanici slovensko-nemških ljudskih šol, in tirjati, da se v njih le samo v slovenskem jeziku podučuje, ker je le ta otrokom popolnoma znan.

Vem, da jih je tudi na kmetih, kateri želijo nemški jezik že v ljudskih šolah, pa tudi vem, kaj da je stvarilo in redí to željo. Do zdaj je res skoro le nemščina sama še kaj veljala v Avstriji, naše uradnije ali pisarnice so do najniže dolj vse nemške bile ino vkljebu mnogokrat izrečenim željam ino prošnjam raznih narodov, vendar vlade niso htele odpirati vrata narodni ravnopravnosti. Kmet je po tem takem, ko je povsod le samo nemščino

videl gospodovati, vse spise in dopise le v nemškem jeziku dobival, želeti začel, da, če že sam ne zna nemški, naj se vsaj njegov otrok nauči, da se tudi vdeleži nemškega gospodovanja. Zdaj pa je vse drugače. Ideja narodnosti prešinila je vse narode, ne le v Avstriji, temuč v celi Evropi, ino v najnovejšem času l. 1859 ino 1866 v strašnih vojskah pokazala, da ima čudovito moč v sebi. Vsaki narod, ktereга udje so v prejšnih letih malo marali eden za družega, se začne čutiti kot eno truplo, kot eno samo družino in se poganja, da bi se vsi njegovi deli združili v eno celoto. Tudi razni narodi našega cesarstva se zavedajo svoje narodnosti, vendar ne silijo iz avstrijske zveze, v kateri že živijo toliko sto let, ampak si le želijo ravnopravnost. Tej pravičnej želji pa se nikakor dalj ne smejo ogibati naši državniki, če nočejo krivi biti, da Avstrija še huje oslabí in še groznejše pretrpí ali celó razpade. Zato moramo pričakovati, da zanaprej bode res v Avstriji vladala ravnopravnost, in da nobeden narod, nobeden jezik ne bode gospodoval nad drugim, ampak da bodo vsi imeli enake pravice. Po tem takem tudi nemščina ne bo več edinozveličavni jezik v Avstriji, posebno od kar so nas Nemci sami siloma iztirali iz svoje družbe; slovenski jezik dobil bo pravico, ktera mu gré, tudi v uradnijah in kmetu nikakor ne bo treba, si želeti znanja nemškega. Tudi bo vsaki kmet, kateri mirno prevdarja, zakaj da so ljudske šole, gotovo bolj zadovoljen, če vidi, da njegovi otroci so dobro podučeni v vseh potrebnih vednostih, če tudi le v slovenskem jeziku, kakor pa da res v glavi imajo nekaj nemških besed, od tega pa, kar bi jim v njihovem kmečkem stanu najbolj potrebno bilo, malo ali nič ne vejo. Če si pa kdo želi, svojega sina tudi v nemškem jeziku dati podučiti, saj mu to vsak učitelj v posebnih urah lahko stori; to pa nikdo ne more tirjati, da bi se zavolj enega ali dveh vsi drugi otroci morali mučiti z nemškim, ino tako potratiti zlati čas in ga zgubivati za druge silno potrebne vednosti.

Kar se otrok v ljudski šoli nauči, je podlaga vsej prihodnej omiki; pa treba je, da tudi, ko izstopi iz šole, se zmirom še vsak potruđi, da ne pozabi vsega, kar je

slišal v šolah. Zato je treba, prebirati podučivnih knjig, in hvala Bogu, toliko jih imamo v čistem slovenskem jeziku spisanih, da je zadosti prilike za vsakega, kdor le želi, se podučiti, vmes pa tudi si pošteno čas kratiti. In lejte, to je naj večji dobiček ljudskih šol, če so na matrnem jeziku osnovane; kajti vaši otroci se v njih dobro naučijo slovenski brati in pisati, in dokler so mladi, vam v dolgem zimskem času lahko prebirajo razne knjige in časnike; in ko so dorastli, sami zase lahko berejo in se podučujejo in tako zmirom napredujejo v vednostih. Nasproti pa poglejte slovenskega otroka, ki so ga starši poslali v nemške šole, da bi se tam nemškega navadil. Res, da ko pride domu, za silo zna malo lomiti nemški jezik, vendar ne toliko, da bi razumel nemške knjige in časnike, ker so večidel vse nemške knjige v tako visokem jeziku spisane, da jih še prosti Nемеc ne zapopade; — slovenski pa tudi ne zna. Kako bo ta revež sčasoma zaostajal, ker ne bo mogel brati ne nemških in ne slovenskih knjig in na tihem bo tožil črez nepremišljeno postopanje svojih starišev.

b. Srednje šole so gimnazije ali latinske šole in pa realke. Dozdaj je učni jezik na vseh srednjih šolah slovenskih dežel nemški. Tako za naprej ne more ostati. Če so ljudske šole čisto slovenske, kako pa bi mogli se učiti in napredovati šolarji, ko bi se zdaj na enkrat začeli v nemškem jeziku učiti, ki se ga malo ali nič niso navadili. Po tem takem bi se res zaprla pot v više učilnice našim otrokom, ali pa bi zamudili eno ali več let samo z učenjem nemškega jezika. Zato je naravno, da je tudi v srednjih šolah slovenski jezik učni jezik* in sicer tako, da na spodnji gimnazii in spodnji realki se večina predmetov podučuje v slovenskem jeziku, in še le ko so se šolarji že bolj navadili nemškega jezika, postane tudi nemški jezik učni za polovico predmetov. Najbolje in najnaravnije se vé da bi bilo, da bi tudi srednje šole osnovane bile na podlagi matrnega jezika in tedaj pri nas čisto slovenske, kakor so na hrvaškem hrvaške, na českem česke, na nemškem nemške itd. in da

* Glej tudi „Novice“ l. 1861. list 45: „Šolski naš program.“

bi pri nas nemški jezik bil samo učni predmet. In to se bo tudi moralo zgoditi, če ne koj zdaj, pa gotovo v nekaj letih. Za zdaj pa vsaj to moramo tirjati, da se po načelu ravnopravnosti ravná in da se ojstro na to pazi, da naša mladež na koncu realke ali gimnazije tudi slovenski jezik popolnoma zna govoriti in pravilno pisati.

Dokler so pa vse srednje šole čisto nemške, kakor do zdaj, tako dolgo ni mogoče tirjati od naše mladeži, da bi, če po končanih šolah stopi v kako cesarsko ali drugo službo na Slovenskem, koj začela uradovati v slovenskem jeziku, kterega se toliko let ni več vadila.

c. Vsaka dežela v Evropi razun Turškega ima eno ali več višjih šol ali vseučilišč. Učni jezik v teh višjih šolah je povsod jezik naroda, kateri v dotični deželi prebiva, in kateri si je ustanovil te šole, da v njih njegova mladež doseže največo stopnjo omike, da se v njih izobražijo in izučijo mladenči za pravnike, duhovnike, zdravnike, profesorje itd. Mi Slovenci še nimamo žalibože svojega posebnega vseučilišča, če je ravno število slovenskih dijakov, ki so prisiljeni hoditi na razna nemška vseučilišča veliko večje, kakor marsikterega vseučilišča v malih nemških deželicah. Tudi v Zagrebu še ni popolnega vseučilišča, da bi Slovenci tje k svojim sosodnim bratom lahko hodili. Zato pa smemo tirjati, naj se vsaj na vseučilišču v Gradu, ktero tudi mi Slovenci podpiramo s svojimi denarji, nekteri predmeti v slovenskem jeziku učijo ino ti bi naj bili:

za pravdoslovce: državljanski zakonik, kazenski zakonik, red kazenske pravde in red civilne pravde;

za zdravoslovce: sodniška medicina. Pri tem poduku bi se tudi pravdoslovci lahko udeležili;

za modroslovce: slovenščina in slovenska zgodovina.

Da bi se ne našlo sposobnih učiteljev za vse te predmete, se ni treba bati. Saj ima slovenski narod dosta učenih mož, če jih le vlada hoče postaviti na njihovo pravo mesto.

Naše želje zastran šol na Slovenskem so tedaj:

V ljudskih šolah naj bo slovenski jezik učni za vse predmete, v srednjih najmanj za polovico, v viših pa saj za nekatere predmete.

B. Ravnopravnost slov. jezika v uradnijah.

Koliko se je poslednje leta že pisalo in govorilo o vpeljavi slov. jezika v uradnijah, tirjali so jo naši časniki, tirjalo jo je ljudstvo in se v posebni prošnji, ktera je bila podpisana od 20.000 Slovencev, že l. 1861 obrnilo naravnost do ministerstva. Ves omikani svet pripoznava, da v uradnijah se mora rabiti isti jezik, kterege prebivalci dežele govorijo. Vlada sama previdla je pravičnost te želje, dajala je postave v tem smislu ino že večkrat od l. 1848 sem zapovedovala svojim uradnikom, naj uradujejo na Slovenskem v slov. jeziku, ino vendar, — kdo bi kaj tacega verjel? je vse pri starem, kakor je nekdanj bilo; edina nemščina vlada v uradnijah čisto slovenskih krajev, slovenščina pa je še zmirom zaničevana hudo sovražena pastrka.

Še enkrat povzdignemo svoj glas in kličemo vladi: Daj, uresniči nam ravnopravnost! Nikar več ne odlašaj, čas hiti; vedno večje nevarnosti pretijo našej Avstriji. Kdo jo bo branil, kdo jo bo rešil, če ne narodi? pa ne samo eden ali dva naroda, ampak vsi skup: Nemci in Madjari, Slovani in Rumuni. Pa vsi morajo tudi čutiti, da si res vsem enako pravična mati, da vse spoznaš za tvoje tebi enako drage sinove ino da nobenemu ne privoliš, podjarmiti druge. „Justitia regnorum fundamentum!“ (Pravičnost je temelj kraljestev!) bila je prislovica nekdanjega cesarja Franc-a. Naj bi si to prislovico z zlatimi črkami zapisali naši državniki nad vratmi dvorane, v kateri se posvetujejo o političnej uravnavi Avstrije. Saj mi Slovenci družega ne tirjamo, kot pravičnost. Mi plačujemo davkov, mi oddajamo vojakov, kakor vsaki drugi narod, mi se radi držimo postav, ne mislimo na prekučije in revolucije ino v naši zvestobi in vdanosti do Cesarja in njegove rodbine nas ne preseže noben narod. „Hrast se omaja in hrib, Slovencu zvestoba ne gane!“ —

In pri vsem tem, ali to ni prečudno, da so zastonj vse prošnje ljudstva, zastonj klici slov. časnikov, zastonj tudi zapovedi ministrov? Kakšne ovire pa so, da se nikakor ne dajo predreti?

Ali se mar ne kaže potreba, da bi se v kancelijah slovenski pisalo in je ves ta hrup le domišljija nekterih rogoviležev, narod pa za vse to nič ne mara? Ali je mar nemogoče uradovati v slovenskem jeziku, ker je še presiromašen ino premalo olikan? Ali pa je le zato nemogoče, ker ga uradniki ne znajo in si ga ne upajo, ali nemorejo ali pa nočejo naučiti? — Ali znabiti postave in ukazi zastran vpeljave slovenščine v uradnijah niso dosti jasne in odločne? —

Menda ga ni na svetu razun ktereга splesnelega birokrata, kateri si domišljuje, da so vsi ljudje le zavolj njega in za njega vstvarjeni in da njegova starokopitna modrost presega vse modrosti tega in unega sveta; ni ga takega zdravoumnega človeka, kateri bi ne priznal potrebo, da se v kancelijah piše v istem jeziku, ki ga ljudstvo zna in govori. Kaj bi pač rekel Francoz ali Lah ali Rus, ko bi njegovi uradniki mu na enkrat začeli v katerem drugem jeziku, p. v nemškem dopisovati. Ali bi se ne hudoval in po pravici, ino pod klop vrgel vse mu nerazumljive dopise, se pritožil pri vladi čez tako nenaravno postopanje uradnikov in glasno tirjal, naj se mu tako dopiše, da bo razumel, kar v dopisu stoji. Mi Slovenci nismo tako jarni, mi smo pohlevni, in če tudi čutimo, da ni vse, kakor bi moralo biti, tiho trpimo, dokler se dá. Mi ne vržemo pod klop uradniških nemških dopisov, ampak si iščemo človeka, od ktereга vemo, da malo nemški brati zna; ga lepo prosimo, naj nam pové, kaj v dopisu stoji. On prebere list, ugiblje in ugiblje in h koncu nam pové tako in tako, pa stavim kaj, da med desetkrat je znabiti le enkrat pravo zadel. Mi mu vendar zaupamo, dokler se k svoji škodi ne prepričamo, da nismo pravega od njega zvedli. Koliko praznih nepotrebnih potov moramo storiti, kolikokrat smo okregani, če v svoji nevednosti ne pridemo v pravem času k sodnji? Kakšne pomote včasi nastanejo, koliko škode moramo včasi trpeti

ino vse to samo zategadel, ker ne razumimo nemških uradnih dopisov, ker se v zapisnike ne zapisuje vse tako, kakor mi povemo v svojem domačem jeziku, ampak v nemškem, v kterega naše besede vsak uradnik, kakor ve in zna, prestavlja. Ko bi pa slovenski jezik pri nas bil uradni, kar tirja naravna pravica in nam je že tudi zagotovljala cesarjeva beseda, bi ne samo ljudstvo velik dobiček od tega imelo, tudi uradniki sami bi lože uradovali. Zdaj ko so ljudske šole po Slovenskem že prav razširjene, se menda že najde v vsaki hiši človek ali kaki otrok, ki slovenski brati zna. Kmet bi tedaj vse uradne dopise lahko doma prebiral, ne bi bilo nobene zmote in veliko manj pravn. Vse to pa tudi veljá od naših g. odvetnikov ali advokatov in od notarjev. Vemo, da se že v nekterih odvetniških kancelijah slovenski piše, če to stranka želi ino da so večina spodnjo-štajerskih odvetnikov pravični našemu jeziku ino zaupajmo, da bo v tem oziru še dosti bolje, če bo, kakor je to že od nek-daj pri doktorjih zdravništva navada, tudi vsakemu pravniku, ki je dobro dovršil dotične izpite, dovoljeno, povsod, kjer hoče se slobodno odvetništva poprijeti.

Slabše je z našimi g. notarji. Le malo kancelij je na spodnjem Štajerskem, v kterih se tudi slovenska pisma delajo. In vendar ravno notarji s svojimi opravki najbolj segajo v rodbinsko življenje, ker oni večidel uredujejo vse družinske razmere. Notarska pisma se nahajajo v vsaki hiši, pa kaj to pomaga ljudem, ker so nemške, jim nerazumljive. Sicer pa so si ljudje temu sami krivi; naj le vsak, kdor ima kaj opraviti z odvetnikom ali notarjem, naj le tirja, da se mu njegova tožba, njegova pogodba, njegovo kupno ali ženitvansko pismo piše po slovenski, in naj se ne dá odgovarjati in nikakor ne odstopi od svoje pravične tirjatve in prepričal se bo, da če tudi nerado, se mu bo vendar zgodilo po njegovi volji. Kdor pa ne trka, temu se tudi ne odpre. Dokler vi sami ne bode te zahtevali slovenskega uradovanja, tako dolgo se bo zmirom slišal izgovor, da narodu samemu za vse to nič ni mar. Ta izgovor je pač jalov. Ali ni podpisalo ogromno število 20.000 Slovencev že l. 1861 znano prošnjo

do vlade? Ali se tudi še zdaj ne sliši zmirom iz raznih krajev, da kmetje sami prosijo za slovensko uradovanje? In vedne pritožbe v naših slovenskih časnikih, govori slov. poslancev v graškem, ljubljanskem, goriškem, celovškem deželnem zboru, ali ti nimajo večje veljave, kakor čenčanje kterega neomikanega vinostržca ali oštirja, ki ni ne Nемеc, ne Slovenec?

Dokazana je potreba slovenskega uradovanja v vseh cesarskih in privatnih kancelijah po Slovenskem. Znabiti pa je naš jezik presiromašen, premalo olikan in ne sposoben za uradovanje? Kdor kaj takega govori, ta pokaže, da mu ni samo neznan slovenski jezik, ampak da še ne vé, k kateremu plemenu da spadajo Slovenci in da vsi slovanski jeziki so ravno tako bogati, ravno tako sposobni in večidel že tudi tako olikani, kakor vsi drugi evropejski jeziki. Kako bi se dali pisati časniki, kako knjige in sicer o vseh raznih vednostih, ko bi naš jezik bil res tako sirov in siromašen, kakor mu nekteri nevedneži očitajo? Pa za uradnije bi ne bil sposoben, kjer se v zapisnike le to mora zapisati, kar stranka govori? Da, sposoben je, bogat in olikan je, le učite se ga vi, ki mu še zmirom očitujete siromaštvo. Le vi ste siromaki na duhu, ker se vam ne zdi mogoče, dobro se ga navaditi. Lejte si, od čisto slovenskih otrók pa tirjate, naj jim bo že koj v ljudskih šolah nemški učni jezik! Od priprostega slovenskega kmeta pa zahtevate, naj razumi vaše v polnej birokratičnej nemščini spisane dopise? Sami pa, ali se ne upate, ali nečete se naučiti jezika ljudstva, med katerim živite. Ali vam nič ne veljá beseda cesarjeva, nič ne zapovedi vlade, ki vendar dosti jasno in odločno govorijo?

Že občni sodni red od l. 1781 zapoveduje v §. 13: „Obé stranki, kakor tudi njuna pravna zastopnika se imajo v svojih govorih posluževati jezika v deželi navadnega;“ tedaj na spodnjo-Štajerskem slovenskega. Dalje v §. 165: „Vsak svedok (priča) naj se sliši v nepričujočnosti strank in sosvedokov; povedbe pa se imajo, kolikor je mogoče z njihovimi lastnimi besedami zapisovati, in vsakemu po končanih povedbah dajati, da jih sam prebere, ali se mu

naj predberejo, ter jih naj podpiše.“ — Ukaz c. k. više deželne sodnije za notranjo-Avstrijsansko v Celovcu od 6 jul. 1848 zavkazal je vsem sodnijam mariborskega in celjskega okraja, da naj pisma, ki jih spišejo za stranke, če té želijo, v slovenskem jeziku spisujejo.

Posebno važen pa je ukaz pravosodnega ministerstva na deželne nadsodnije v Gradcu ino v Trstu od 17. marca 1862. Po tem ukazu morajo sodnije vloge, ki se podajajo v slovenskem jeziku, sprejemati in kolikor je mogoče slovenskim strankam izdajati odloke ali rešitve v slovenskem jeziku. Tudi naj se, ko bi se potreba pokazala, za povabila vsake vrste, varstvene dekrete, obljubne zapisnike, zapise za mrlice, izroke in za manjše zmirom enake odloke poskrbijo potrebna natisnjena obrazila v slovenskem jeziku in se izdajajo za čisto slovenske stranke. Zapisniki slovenskih obdolžencev in svedokov v kazenskih rečéh morajo biti pisani v slovenskem jeziku in ravno tako tudi zapisniki o polaganji priseg. Še to zapoveduje pravdno ministrstvo, da, kdor če kako cesarsko službo dobiti po slovenskih okrajih, mora spričati znanje slovenskega jezika.

22. febr. t. l. je tudi ces. namestnik v Gradcu ukazal vsem okrajnim uradom na spodnjem Štajerskem, da povsod, kjer to zahtevajo jezične razmere ali pa stranke želé, naj se zapisniki in razprave pišejo v slovenskem jeziku, ino tudi uradni odloki ino rešitve se napravljajo v tem jeziku.

Postave tedaj dosti jasno govorijo, kajti potreba vpejljave se povsod kaže in tudi stranke je želijo; ni druge zavire, kakor upor ravno teh, katerim je od vlade ukazano, ravnati se po načelu ravnopravnosti. Pa tudi ta upor bo moral prenehati, če je vladi res mar, da se pomirijo narodi in iščejo svojo srečo in prihodnjost v Avstriji. Glavni faktor mira pa je resnična ravnopravnost.

Zato zahtevamo:*

1. Da se ukaže že koj zdaj uradnikom, ki so jezika zmožni, da dopisujejo in odpisujejo slo-

* Glej „politiški program slov. rodoljubov“ v „Novicah“ 4. okt. ino v „Slovenca“ 7. okt. 1865, točka IV.

venskim ljudém po slovenski in da zapisnike ž njimi narejajo po slovenski.

2. Da se uradnikom, advokatom in notarjem med Slovenci, ki nimajo popolnega znanja slovenskega jezika v pismu in besedi, postavi rok (termin), do kterega se ga naučiti morajo.

Če so se uradniki na Ogerskem in Hrvaškem l. 1860, ko se je vpeljal narodni jezik v tamošnje uradnije, v šestih mescih naučili, v ogerskem in hrvaškem jeziku uradovati, bi to menda tudi za naše gospode ne bila tako grozna coprnija.

3. Da Slovencem nihče ne postane niti učitelj, niti uradnik, niti duhovnik, kdor ne dokaže, da zna popolnoma slovenski jezik govoriti in pisati.

4. Da se pri viši sodnji postavi svetovalcev (Räthe), ki bodo slovenskega jezika v pismu in besedi zmožni, po razmeri slovenskega prebivalstva.

To so naše zahteve zarad vpeljave našega jezika v šolah in uradnijah in vsak pravicoljuben mož nam bo priznal, da so skozi in skozi pravične in zato trdno zaupajmo, da se skoro bodo uresničile, kajti pravica mora obveljati.

2. Naše politične želje.*

Pred l. 1848, ktero je gotovo najimenitnejše tega stoletja, so ljudstva v Avstriji malo marala za politične naprave, ali prav za prav niso se smela veliko meniti v njih, še manj pa jih grajati, kajti huda kazen zadela je vsakega, izganjanje iz dežele ali pa dolgoletna ječa ga je čakala, kdor se je predrznil povedati, da mu niso po vseči politične naprave. Ljudje so se po tem takem navadili molčati ino vbogati. Menili so, da mora tako biti ino prepustili visoki gospôdi naj se ona pečá s politiko. Tudi je bilo malo šol in še té slabe in zanemarjene, in ker je učni jezik v njih večidel bil nemški, je naše slovensko ljudstvo še bolj zaostajalo ino v nevednosti in

* Glej o tem tudi izvrstno knjižico „Političen katekizem za Slovence.“ Spisal And. Einšpieler, vlastnik časnika „Slovenec“ v Celovcu. Veljá 16 kr. 1865.

skoro hlapčevi sužnosti le životarilo. Taka dežela pa, v kateri se ne gleda na poduk in izobraženje ljudstva, v kateri se ne sliši na dobrohotne svete rodoljubnih mož, v kateri se zanemarjajo potrebe državljanov, taka dežela mora sčasoma hirati in na mesto občnega blagostanja stopi siromaštvo in revščina. Dokler je vse v miru, dokler nobeden zvonanji sovražnik ne napade dežele, še precej skupaj drži in se vede, kot bi res v nji vse bilo v najlepšem redu, vse naprave brez graje, ljudstvo pa neizmerno zadovoljno. Kakor pa privihra kaka nemirna sapica, se pokaže, da taka dežela le na slabih nogah stoji, da je podobna velikanu z glinastimi nogami. Podobna je jabelki, ki je od zvonaj še lepo rudeča viditi, od znotraj pa že vsa segnjita; primi jo in le malo jo stisni, in vsa ti razpade v roki in pokaže notranjo gnjilobo. In takih gnjilih jabelk je dosta bilo pred l. 1848 v Evropi in silno treba je bilo, da se je vsaj enkrat kaj storilo zoper to trohljenje, sicer bi sčasoma še cela Evropa postala bila veliko gnjilo jabelko.

Naj več trpel, v najhujši sužnosti pa je bil pred l. 1848 kmečki stan. Zabredel pa je v to sužnost še le v srednjem veku. V starejih časih, dokler je bila slovenska dežela še samosvojna, in so še veljale stare šege in pravice, je bil vsak Slovenec sloboden; zemlja, ki jo je obdeloval, koča, ki si jo je na nji postavil, vse to je bilo njegovo lastno posestvo in premoženje. Ni imel nad seboj družega gospoda, kakor v mirnih časih starešino, v vojski pa vojvodo; ti pa so se v javnih skupščinah zvolili in le prav omejeno oblast imeli. Še le pozneje, ko so v naše dežele privreli nemški knezi in vitezi, trdili so, da je vsa dežela, da so vsa zemljišča in hiše njihove in tako so poprej čisto slobodni kmeti slovenski postali sužniki nemških vitezov. Na nemškem se je to že poprej zgodilo ino se je tej napravi reklo fevdalna sužnost. Zato, da je kmet smel ostati v svojej koči, ki je bila poprej njegova last, moral je dajati žlahnikom deseti del vseh pridelkov — desetino — pa tudi še sam s svojo družino obdelovati grajščakovo zemljišče, in tudi vsako drugo delo storiti grajščaku, kader je zahteval, in

ker je to zares pravo tlačenje kmeta bilo, se je reklo tej napravi — tlaka. V začetku so grajščaki še precej dobro in milostno ravnali s svojimi podložnimi, sčasoma pa so jih začeli čedalje hujše stiskati. V 16. stoletju je to stiskanje tako grozno bilo, da si kmetje niso več vedli pomagati ino da so v svoji muki in jezi se spuntali zoper svoje nemilostne gospode. Zbrali so se l. 1515 pri Brežicah, prišlo je neki skupaj blizo 80.000 mož, strašno so razsajali po Dolenskem ino v savski dolini, dokler jih niso razgnale in pobile trume vojščakov. In zdaj je stiska še hujša bila; torej so se l. 1573 zopet vzdignili in si celo nekega Elija za svojega kmečkega cesarja izvolili; pa so bili zopet premagani; njih cesar Elija pa vjet ino v Zagrebu k strašni smrti obsojen. Posadili so ga na železen prestol ino mu na glavo nataknili razbeljeno železno krono z dolgimi žebli obito. Vendar je tačasni vladar slovenskih dežel vojvoda Karol prevedel, da je res tiska kmetov prehuda, in že on, bolj pa še cesarica Marija Terezija in cesar Jožef II. so olajšali hudo breme in branili grajščakom svoje podložne preveč trpinčiti.

Pa še le leto 1848 odpravilo je za zmirom to nekrščansko napravo iz srednjega veka, in slovenski kmet je zopet postal, kar je že v nekdanjih starih časih bil, sloboden lastnik svoje zemlje, svoje hiše.

Tudi v političnem oziru se je l. 1848 veliko premenilo. Kjer se je ljudstvu jako slabo godilo, začelo je premišljevati, od kod to izhaja in zakaj da vkljub vsej marljivosti in delavnosti, vendar ni videti nobenega vspeha, nobenega pravega blagostanja. Tudi naš presvitli Cesar sam je spoznal, da morajo biti nekteri skrivni vzroki očividnih skaz in da bo treba, ljudstvo samo slišati, kar si želi in kar meni, da bi se mu pomagalo k boljšem stanju. Avstrija bila je poprej absolutistična država. Cesar sam je vso oblast v rokah imel, on je postave dajal in jih tudi izpeljeval, njegova oblast je tedaj bila neomejena ali absolutistična. L. 1848 pa je milostljivi cesar Ferdinand sklenol, svojo postavodajavno oblast deliti s svojim ljudstvom, oklical je ustavo ali konštitucijo ino pozval ljudstvo, naj si voli svoje poslance, do katerih za-

upanje ima, da posvetujejo vse nove postave, vlada jih pa potem potrdi in izvršuje. Ogerske dežele in trojedna kraljevina (Hrvaško-slavonsko-dalmatinsko) so pa že od nekdanj še pred ko so si izvolili vladarje iz habsburške rodovine za svoje kralje, imele svoje stare ustavne pravice, tako da vlada ni smela brez privoljenja deželnih zborov davka pobirati in vojakov jemati. Sicer so tudi naše dežele imele nekdanj svoje ustavne pravice, pa so jih sčasom same zanemarjale tako, da naši stanovi niso imeli nobene oblasti, kakor te, da so vse zmirom potrdili, kakor in kar je vlada zahtevala.

Ustava, ki jo je cesar Ferdinand oklical, nikdar ni prav stopila v djanje; od l. 1849—1860 — še nam je teh 11 let v žalostnem spominu — zatrla se je vsako slobodno gibanje, zadušila vsaka odkritosrčna beseda, in vsemogočno vladala je nemška birokracija, koja se je namenila, vse narode obdržati v nezrelosti in nevednosti in jih kolikor mogoče ponemčiti. Pa vse zastonj, truplo se da vkovati v verige, duh pa je prost, se ne da za zmirom zatreti in neustavljivo predere vse jezove, ki mu jih stavi kratkovidna strast trinogov. Človeštvo mora napredovati, in če se tudi včas na videz kaže, kakor bi vse šlo rakovo pot, na enkrat se razsvetli temna noč ino sjajno zmaga ideja napredka. Vsaki čas, vsako stoletje skoro ima svoje posebne misli ali ideje, koje po malem rastejo in se razširjajo, da končno prešinejo vse narode in jih navdušujejo k veličanskim delom, kterim se še čudi ves poznej svet. Taka ideja bila je pred 1800 leti krščanstvo, in taka ideja je zdaj narodnost.

Tudi v starih časih so Rimljani, Grki i. t. d. ponosni bili na svoj rod, ino imenovali vse druge narode barbare, to je sirove. Pa njim je pred vsem le šlo za čast in slavo domovine in za državljanske pravice v njej, a ljubezen do svoje narodnosti stala jim je še le v drugej vrsti. Rimljan, če je komu htel dokazovati svojo veljavo, ni rekel: Romanus sum! (Rimljan sim), ampak rekel je: Civis romanus sum! (državljan rimski sim). Bil je tedaj ponosen le na svojo domovino in na pravice, ki jih v njej vživa; ne pa na svojo narodnost. Tudi se

v teh časih razni rodi enega naroda, zavolj tega, da so eden ali vsaj podobni jezik govorili, med seboj nič niso manj sovražili in bojevali, kakor s čisto tujimi narodi. Še le v začetku tega stoletja začela se je vkoreninjati ideja narodnosti, ino v poslednjih letih je čudno močno rastla, tako da je zdaj glavna moč pri vseh prekucijah in premembah starega evropejskega reda. Ideja narodnosti zmagala je tudi letos na českih bojiščih, in lombardo-beneško kraljestvo je Avstrija le zgubila po nepremagljivi moči narodnosti.

Vsi ljudje, kateri eden jezik govorijo, spoznavajo se, kot otroci ene hiše, kot sinovi ene matere; ljubijo, spoštujejo in branijo svoj jezik; stojijo eden za vse, vsi za enega, kar se enemu delu naroda zgodi, čutijo vsi, se veselijo sreče ino radi pomagajo v nesreči svojim sorodnim bratom. Ni je trdnejše in močnejše vezi čez narodnost. Zato taka vlada, ktera se ne ozira na narodne ideje, ali jih celo skuša zatreti, neprevidno in nepremišljeno ravna in deželo v veliko škodo in nesrečo pahne.

Kakor sem omenil, skušalo se je po 1848. letu spet v Avstriji absolutistično vladati. Pa v ednajstih letih te skušnje je naše cesarstvo hudo oslabeledo. Nakladali so se deželam zmirom veči davki, prodavale so se ptujcem železnice in dosti družega državnega posestva in vendar je vse še premalo bilo za neizmerne stroške, ki jih je delala velikanska armada in skoro neštevilne trume uradnikov, s kterimi je htel ministr Bach vse dežele in narode po enem kopitu vladati. Morala so se vzeti velika posojila (zajmi) in v deset mirnih letih narastli so dolgovi našega cesarstva na več ko 1500 milijonov goldinarjev. Med tem pride leto 1859. Premagana bila je naša armada na laških bojiščih pri Magenti in Solferini, in zdaj se je očitno pokazalo, da čim bolj se zatira slobodno gibanje narodov, tem slabeje je cela država in da le taka dežela zamore premožna in mogočna postati, v kateri se na to gleda in za to skrbi, kar narodi sami sebi za dobro in tedaj tudi vladi na korist spoznajo in zahtevajo.

Naš presvitli cesar je zato pozval k sebi zaupne možé iz vseh dežel in po njihovem nasvetu 20. okt. 1860

na svitlo dal veliko pismo, tako imenovano diplomo, v kateri je oklical ustavno vlado za celo cesarstvo. Obljubil je v tem pismu za se in za svoje naslednike:

„I. Postave dajali, prenařjali in preklicovali bomo Mi in Naši nasledniki le skupej s postavno poklicanimi deželnimi zbori in z državnim zborom, v kterega bojo deželni zbori pošiljali od Nas odločeno število svetovalcev.

II. Vse postavodajne reči, ktere zadevajo pravice, dolžnosti in prid vseh naših kraljestev in dežel skupej, namreč: postave o denarstvu in kreditstvu, o colnih in kupčijskih zadevah, o osnovi banke, ktera bankovce izdaja, — postave zavolj rekrutiranja, bojo se v prihodnjič v državnem zboru in ž njim presojevale in ž njegovo pripomočjo ustavno reševale; tudi razpisovanje novih davkov in priklad, poviševanje obstoječih davkov in taks, zlasti povišanje cene soli in jemanje novih zajemov (posojil) se bo ravnalo po Našem ukazu od 17. jul. 1860; tudi prememba sedanjih državnih dolgov, prodaja, prememba ali obloženje nepremakljivega posestva se zamore le z dovoljenjem državnega zbora zgoditi, in zadnjič se zamore presojevanje in ustanovljenje državnih potroškov za vsako prihodnje leto in pretres državnih rajteng preteklega leta le s pomočjo državnega svetovalstva izgotovljati.

III. Vsa druga postavodajna opravila, ktera niso bila dozdej omenjena, bojo se reševala v deželnih zborih, — in sicer na Ogerskem in v njemu pridruženih deželah po njih poprejšnih ustavah, v vseh drugih kraljestvih in deželah pa po pravilih njihovih novih deželnih ustav.“

Tako se glasi naše ustavno pismo, po kterem je postavodajna oblast razdeljena med cesarjem in ljudstvom.

26. febr. 1861, ko je Šmerling nastopil ministerstvo, oklical se je volilni red, po kterem in koliko poslancev ima voliti vsaka dežela v svoj deželni zbor, ino iz tega februarskega patenta izviral so najhujši prepiri med avstrijskimi narodi. Po tem volilnem redu so namreč nekteri narodi, posebno pa Čehi na Českem in Moravskem in Slovenci na Štajerskem, Kranjskem in Koroškem

očividno prikrajšani bili gledé števila svojih poslancev, tako da so v vseh teh deželnih zborih Nemci, če so tudi v veliki manjšini bili v deželi in če je tudi znesek davkov, ktere oni plačujejo, veliko manjši bil, kot Slovanov, vendar večino poslancev imeli. Da je to nevoljo zbudilo pri Slovanih, pač ni čuda ino v kratkih letih se je pokazalo, da po volilnem redu februarnega patenta se ne bo dala vladati Avstrija in da je izvir vednega mednarodnega prepira. Sklicali so se od l. 1861 sem večkrat deželni zbori in tu in tam prav koristne in dobre postave sklenili; tudi veliki državni zbor na Dunaji je že večkrat po več mescev zbran bil; vendar ni delovanje deželnih zborov niti državnega zbora ali Rajhsrata ni zamoglo, kaj za posamne dežele in za cesarstvo res uspešnega dognati. Glavni vzrok temu neuspehu pa je bil, da se je v večini deželnih zborov, posebno pa v rajhsratu le zmirom gledalo in delalo za velikonemške interese, pravične želje in zahteve Slovanov pa, katerih je vendar večina med avstrijskimi prebivalci, so se vedno zanemarjale ino slovanski poslanci so se še celo zasmehovali v dunajskem rajhsratu. Končno, ko so vidli Slovani, da jim ni mogoče kaj opraviti zoper nemško večino, izstopili so iz rajhsrata. In ker tudi Ogrí in Hrvatje niso hteli pošiljati svojih poslancev v tako sestavljeni rajhsrat, je ta mesto 343 poslancev le jih štel kakih 120 in vendar se je ta manjšina vèdla, kot bi bila res popolni državni zbor in posvetovala in dajala postave za celo cesarstvo, ktereга skoro dve tretjini niste imeli svojih zastopnikov v njem.

Odstopil je minister Šmerling, ko se je tudi on prepričal, da se Avstrija po potu centralizacije in ponemčevanja ne da osrečiti ino pri svojem odstopu zapustil državo v še žalostnejem stanu, kakor je bila pred njim. Na njegovo mesto stopil je sedanji minister Grof Belcredi. Mnogo so od njega pričakovali avstrijski narodi, posebno pa Slovani. Kar je do zdaj pod njegovim vodstvom se zgodilo, mi ni treba na tem mestu pretresovati, ker naši časniki zmirom dosta pišejo o njegovim delovanji in bi tudi ne vedel, kaj posebno veselega povedati.

Po odstopu Šmerling-a ustavil je naš presvitli Cesar z Manifestom ali razglasom od 20. septembra 1865 februarini patent in ožji državni zbor ali Rajhsrat, zato, kakor sam Cesar pravi: „ker se ni dosegel moj namen, da se temelj vsemu cesarstvu na korist postavi z ustavnim pravim razvitkom, ki ima svojo moč in svoj pomen le tedaj, ako se ga prostovoljno vdeležujejo v si narodi. Velik del Mojega cesarstva, akoravno tudi ondi gorko bijejo domoljubna srca, se je stanovitno odtegoval skupnemu postavodajavnemu delovanju. . . .

Odprta je pot, ki z ozirom na postavne pravice pelje do porazumljenja, ako, česar se zaupljivo nadjam, Moje zveste narode, katerim veljá ta moja cesarska beseda, vodi žrtvovaven in pomirljiv duh in zrela sprevidnost.“

Naš presvitli Cesar je tedaj sam pot odprl svojim narodom, sam jih pokliče, naj se porazumejo med seboj in s presvitlim cesarskim prestolom, da se vsaj enkrat ustanovi taka ustava za Avstrijo, ki bode vsem deželam ino narodom dala njihove pravice, ki jim gredó po zgodovini ino po naravnem pravu ino vendar tudi skrbela za celoto, edinost in moč cele Avstrije.

Odprta je zdaj pot tudi nam Slovencem, da povemo svoje misli, svoje želje in potrebe, še preden je odločena prihodnja uprava. Povejmo tedaj, kar si želimo v političnem oziru.

A. Samouprava ali avtonomija v občini.

Kaj pa je to, „samouprava ali avtonomija“? bo gotovo marsikdo od vas poprašal. Le premišlujte besedo: samoupravo in sama po sebi vam vse dosti jasno pové. Samouprava obstoji v tem, da vsaki človek, vsaka občina, vsaka dežela, sama opravlja in dela vse to, kolikor po pravici in po svoji moči sama premore. Že sem na drugem mestu povedal, da v starih časih bil je vsak kmet sloboden lastnik na zemlji svoji, vsaka občina je sama vse opravljala, kar je bilo potrebno; takrat ni bilo vladarskih uradnikov in tudi ne stoječe armade. Pozneje pa so vladarji zmirom bolj krčili pra-

vice ljudstvom ino vso oblast skušali spraviti v svoje roke. Postavili so povsod svoje uradnike in tem podelili vse oblasti, ki so jih poprej imele občine, županije in dežele. Očividno je, da to nikakor ni moglo biti na korist in blagor deželam in narodom. Uradniki bili so večidel tujci, in ker so le od vladarja svoje službe imeli in le njemu odgovorni bili za svoje početje, so le na to pazili, da je vladar bil ž njimi zadovoljen; to jih je pa malo brigalo, kako se podložnemu ljudstvu godí. Dostikrat tudi niso znali domačega jezika ino sploh jim je ljudstvo le bilo velika čeda ovac, ki so jih zmirom do golega strigli. Ta vlada vradnikov ali kakor se je povsod imenovati začela — birokracija, — je hudo stiskala veči del evropskih dežel in narodov. Ker je ljudstvu vzela vse oblasti, in se mešala v vsako še tako malo stvar in se nič ni smelo storiti brez njenega privoljenja, ni čuda, da je ljudstvo sčasom res postalo, kar si je birokracija želela, pokorna čeda brez vse lastne volje. Ubogo ljudstvo ni smelo družega opravljati, kakor svoje grunte obdelovati, zasluženi denar pa v kancelije nositi, za politične reči pa nikdo ni maral, ni smel marati, ker je vse to oskrbljevala birokracija. Skrbelo se je tudi zato, da je narod ostal v nevednosti in da se ni preveč učil in omikal. Tako zanemarjeni narod potem sam ni maral za javne zadeve, vse eno mu je bilo, naj se tako ali tako v deželi godí; še za najbliže potrebe v občini in soseski se ni brigal in se zanašal, da bo že gosposka vse storila. Postal je nekako mrtev in poparjen in zgubil skorej vse veselje do vsake višje misli.

Birokracija pa je tudi povsod bila prav draga naprava za vsako deželo. Samo v našem cesarstvu požrla je po 160 milijonov gold. na leto. Dobiček države pa je bil, da je ljudstvo ostalo v nezrelости in nevednosti in ker se ni smelo prosto gibati, je povsod zaostajalo, in mesto da bi se veselo razvijalo in napredovalo, je le nekako žalostno životarilo.

Torej želimo, naj se odpravi birokratično vladanje, in prepusti občinam in deželam, naj svoje reči same opravljajo. Res je, da ljudstvo samo zdaj še ne mara

veliko za samoupravo, ker je dorastlo pod starimi napravami, ker je večidel nevedno in si še ne domisli velikih dobrot, ktere izvirajo za vsaki narod iz samouprave. Poglejmo v dežele, kjer je samouprava že vkoreninjena, v Angležko, v Belgijo, v Švajco, v severno Ameriko in čudili se bomo splošnemu blagostanju, neizmernemu bogastvu, najlepšemu redu in popolni slogi raznih v deželi bivajočih narodov. In vse to je storila in še stori samouprava.

Tudi pri nas se je začela poslednja leta krčiti ino pristrizati birokratična oblast in spet ljudstvu dajati pravice, ki jih je že nekda j imelo; vendar moramo tu nekaj omeniti. Če se vzame uradnijam toliko opravil, naj se tudi zniža število uradnikov; in če se naložijo vse opravila ljudstvu, naj se tudi ali davki v tej razmeri ponižajo, ali pa primeren del davkov prepustí za stroške, ki jih naklada samouprava. Sicer bo narod za naprej še hujše tiskan, če bo moral toliko davkov, kakor dozda j plačevati, zraven pa še vse opravljati, kar so dozda j opravljali plačani ces. uradniki.

Ktere opravila pa naj bi vlada prepustila ljudstvu?

Da na to vprašanje odgovorimo, moramo poprej pretresovati, kakšne napravne uredstva bi naj se napravile.

Po mislih, ki so jih razodevali slovenski rodoljubi v svojem mariborskem programu od 25. sept. 1865 bi naj bila upravna uredstva ali organizmi ti-le:

1. Soseska, ki obsega vasi in hiše, ki imajo skupaj eno podružnico ali cerkev, ki spadajo pod en zvon. Ona si voli svojega župana, ki gospodari ali sam ali s pridanim odborom s soseskinim premoženjem, ter izvršuje kar mu občina naloži.

Združba v sosesko je dobrovoljna.

Opravila, ki bi jih imela soseska opravljati, so tedaj čisto mala in zdelo se je le zategadelj, da treba vpeljave sosesk, da se potem lože napravijo večje občine. Kjer bi se ne pokazala potreba ali bi ljudstvo ne maralo zanjo, bi se tudi lahko opustila ino potem bi občina oskrbljevala tudi soseskino premoženje.

Najvažniše in najjimenitnejše upravno uredstvo pa je 2. Občina. Ta naj obsega več sosesk, ako je mogoče, celo faro, in če je ta majhena, več fará. Ona si voli svojega glavarja in odbor, v ktereга se pa brez volitve jemljó soseskini župani.

Svobodna občina je podlaga svobodne države in pravi temelj samouprave. Zato je silno važno, kako da se naj osnovajo občine, kako velike naj bojo in ktere opravila naj imajo.

Občine ne smejo premajhne biti, ker bi jim potem ne bilo mogoče, zvesto izpeljavati svojih opravil. Po naših mislih bi naj vsaka občina vsaj obsegala eno celo faro. Pri fari je šola, pri fari se snidejo ljudje ob nedeljah in praznikih, in se po božji službi lahko pogovarjajo in posvetujejo o občinskih zadevah. Tam se naznanjujejo vsa oznanila; če ima vsaka fara svoj šolski in cerkveni odbor, naj ima tudi samo en občinski odbor, kateri se potem najlože na nedeljo skliče k odborovi seji. Ne bo treba toliko potov, kakor zdaj, pa tudi ne bo toliko prepirov. Zato bi dobro in v vsakem oziru koristno bilo, da bi se složile sedanje vse povprek premajhne občine v večje po farah. V nekterih okrajih so ljudje to potrebo že spoznali; v nekterih pa so občine še tako male, da imajo komaj po 20 do 30 hiš. Kako pa mora taka občina upravljati vsa jako važna opravila? Hirati mora, ker ji pomankujejo imenitne in dušne moči, birokraciji pride v pest in ji daje priliko, ktero kaj rada išče, vladi dokazati ino v enomer trobiti, da samouprava občin nič ne veljá, da je ljudstvo zanjo nezrelo in si samo želi, prosto biti od vseh teh sitnih opravil.

Posebno na spodnjem Štajerskem so občine preveč razcepljene in skori premale, ino to je glavni vzrok, da se ne morejo izviti iz birokratičnih rok, in na lastnih nogah stati. —

Opravila občin so po občinski postavi dvojna: lastna ino izročena.

Lastna opravila so vsa tista, ki zadevajo občino samo in njen prid. Gospodarstvo s občinskim premoženjem, skrb za varnost ljudi in blaga, skrb za občinske

ceste, pota, moste in poljsko čuvarstvo, skrb za zdravje in zdravniške naprave, pazovanje na posle in delavce, skrb za lepo in pošteno obnašanje, zastran ognja in novih zidarij, oskrbljevanje milodarnih občinskih naprav, potem skrb za šole in podučne naprave sploh, pomirjenje ljudi zastran manjših pravd, oklicovanje pri razprodaji premakljivih reči, — vse to so lastna opravila občin, ker res zadevajo občino in njeni lastni prid. Kako bi pač mogla vse to dobro opraviti premajhena občina?

Pa to še niso vsa opravila; občina mora tudi taka opravila opravljati, ktera bi imela prav za prav vlada sama, ktera je pa občini izročila, da jih ona opravlja v imenu vlade. Kar se tiče teh izročenih opravil, govori o njih g. A. Einšpieler v svojem izvrstnem „političnem katekizmu“ * te-le jedrnate in resnične besede: „Manj ko ima občina takih opravil, bolje je za njo; ta izročena opravila napravljajo občinam veliko potroškov, pripravijo občine birokratom v pest, natvezajo županom veliko potov in pisarij, jeze in sovražtva in trosijo med občino ljuliko birokratičnega duha: župan ali občinski predstojnik se zdaj ne obraja za očeta, timveč za gospoda cele srenje in je včasih najhujši birokrat.“ —

Teh izročenih opravil naj se torej branijo občine, kolikor morejo, lastna opravila pa naj le radi prevzemajo, in jih prav skrbno opravljajo, saj bodo le delali za se in za svoj prid. Dokler še svojih občinskih zadev si ne upamo sami preskrbljevati ino opravljati, nam res lahko in po pravici očitujejo birokrati, da nismo zreli za samoupravo in da si sami nazaj želimo poprejšno sužnost.

Vsaka občina ima svoje posebne zadeve in potrebe; pa tudi po več bližnjih občin skupaj, vse občine enega okraja imajo svoje skupne zadeve. Kaže se zato potreba, da je nad občinami še više upravno uredstvo, ktero opravlja vsa skupna opravila združenih občin enega okraja. Tudi vlada je spoznala to potrebo ino ravno zdaj vpeljuje okrajna zastopništva (Bezirksvertretungen).

3. Okrajna zastopništva. Slovenski rodoljubi

* Političen katekizem za Slovence. Spisal Andrej Einšpieler. V Celo-
loveu 1865. Veljá 16 n. kraje. Glej stran 13.

v svojem že omenjenem programu mislili so si za to više uredstvo „županijo,“ kakor kamen ogelnik narodnega samopravja, narejeno po izgledu ogerskih varmedjij (komitatov) in hrvaško-slavonskih županij.

„Županija bi obsegala po več sedanjih političkih okrajev (kantonov) kolikor mogoče ene narodnosti, ter bi prevzela politično in sodnjo upravo I. stopnje; pregledovala bi občine in vodila volitve za narodni zastop. Njeni organi bi bili: Skupščina, odbor, uradniki in služabniki, ki bi se lahko po okrajih razstavili, kakor sedaj državni.

Morala bi dovolj velika biti, in imeti vsaj kakih 100.000 duš; le potlej se je nadjati, da pride v skupščino dosti politično izobraženih, nezavisnih, značajnih mož, in da županija tudi kaj premore. Tako n. pr. bi imelo kranjsko vojvodstvo 4 županije: gorenjsko, osrednjo, dolensko in notranjsko; Spodnje-Štajersko 3: mariborsko, celjsko in ptujsko.

Razlogi za to napravo pa so:

a. Tudi do leta 1848 je bila sodna in politička uprava v deželnih rokah, samo da so jo tedaj izvrševali samo grajščaki, ko privelegiran stan. Odkar je pa njihov privilegij prestal, razširijo se čisto dosledno stanovske pravice na cel narod;

b. le s tacimi županijami se bo mogoče iznebiti birokracije, ki samoupravi in narodni ravnopravnosti ne bodo nikdar prijateljica;

c. tako bi se dali zmanjšati upravni stroški. Zakaj če se poleg avtonomnih oblasti, postavijo še državni uradi, bodo stroški dvojni.

Nadjati se je, da državna vlada napravi županij ne bo nasprotna, ker imajo korenine v zgodovini, in kar ona dovoli ogerskim deželam, tega slovansko-nemškim ne more odreči.“ —

Tako so mislili in še zdaj zmirom mislijo slovenski rodoljubi. Vlada pa je družega mnenja in mesto županij je le privolila tako imenovana okrajna zastopništva. Ta imajo le prav pičlo oblast, povsod jim je tako omejena, da se na nobeno stran ne morejo slobodno gibati,

torej bodo težko kaj uspešnega spravila na dan. Na Češkem so že vpeljana, pri nas na Štajerskem se pa ravno zdaj delajo priprave, da s 1. jan. 1867 začnejo svoje delovanje.

Po postavi, ki jo je izdelal štajerski deželni zbor, vlada pa potrdila, ima vsako okr. zastopništvo po številu prebivalcev okraja več ali manj zastopnikov, ktere volijo vdeležne ali interesne skupine. Takih interesnih skupin je četvero:

1. veliki posestniki, ki plačujejo po 60 gl. grunt-nega in hišnega davka;

2. veliki obrtniki in trgovci, ki za svojo obrtnijo ali trgovino plačujejo po 60 gl. dir. davkov brez doklade;

3. mesta in trgi; in

4. kmečke občine.

Vsaka teh skupin voli enako število zastopnikov, tako, da če bi skupno število vseh zastopnikov bilo 32 — toliko jih volijo okraji po 10 do 20.000 duš — vsaka skupina jih ima voliti 8. Ta razdelitev zastopnikov med skupine se ne more ponašati svojoj pravičnostjoj, ker se samo naslanja na samovoljno napravljene skupine in se nič ne ozira na število, koliko ljudi da je v eni skupini in tudi ne na skupni znesek davkov, ki ga ona skupina plača. Naj bolj prikrajšane po tem volilnem redu so kmečke občine, ktere, če ravno po številu prebivalcev in po znesku davkov ki jih odrajtujejo skoro v vseh spodnjo-štajerskih okrajih presegajo vse tri ostale skupine, vendar imajo le 4. del zastopnikov voliti, toliko, kolikor vsaka drugih skupin. Drugače je na Češkem. Tam voli vsaka skupina toliko zastopnikov, kolikor ji gre po znesku davkov, kar jih plačuje.

Pa naj bo, kakor če; dokler okrajna zastopništva ne bodo dobila večje oblasti od vlade, se ne bodo vkoreninila v ljudstvu, se bodo nepotrebna zdela in le žalostno životarila.

B. Samouprava v deželi in deželni skupini.

Kakor ima vsaka občina svoje skupne zadeve, ki jih najbolj sama sebi v prid opravlja, kakor več občin

skupej, vse občine enega okraja v okrajnem zastopništvu imajo upravno uredstvo, ktero mora poskrbeti in opravljati vse zadeve složenih občin, ravno tako tudi vsaka dežela, k ktorej spadajo vse občine, ima dosti skupnih zadev in potreb, ktere sama najbolj pozna in torej tudi sama najlože ino k največemu hasku dežele in njenih prebivalcev opravlja. Štajerska dežela ima gotovo mnogo drugih potreb, kakor gališka ali solnograška. Kranjska spet drugih, kakor niže- ali zgornjo-avstrijska itd. Za te potrebe pa najbolj vedó prebivalci teh dežel, vsak za svojo. Ker pa bi ne bilo mogoče, da bi se snidli in posvetovali vsi prebivalci cele dežele, si samo izberejo svoje poslance, možé, do katerih imajo zaupanja; in ti se potem shajajo in se posvetujejo o vseh deželnih zadevah.

To so deželni zbori, kateri imajo po velikosti dežel več ali manj poslancev in se vsako leto ali, kadar jih vlada pokliče, zbirajo v glavnih mestih svojih dežel in sklenejo nove deželne postave.

Opravila deželnih zborov so važna in dosti obširna, ker po oktobrskej diplomii obsegajo vse, kar ne spada v oblast državnega zbora in to so vse reči, ki se ne dotikajo cesarske rodbine, zunanjih zadev, vojništva, državnih financ in vesoljnih kupčijskih zadev. Po tem takem bi: gospodarjenje z deželnim premoženjem, prevdarek deželnih stroškov in dohodkov, naklada davkov za deželne namene, nadzorništvo za občine in okrajna zastopništva, deželne zdravniške naprave (bolnišnice, zdravniki, kuge), deželno kmetijstvo in gojzdnarstvo, kmetijske šole, sploh vse šolske zadeve nižih in viših šol, deželna policija, naprave za uboge, sirote, deželne ceste, preskrbljevanje ino vkvartiranje vojščakov, deželne hranilnice itd. — vse te in enake opravila naj bi se izročila posamnim deželam, naj jih same opravljajo.

Vsaka dežela ima svoj deželni zbor, štajerska v Gradcu, kranjska v Ljubljani, koroška v Celovcu, goriška v Gorici itd. Preden pa govorim od teh zborov, posebno od našega štajerskega in njegovega delovanja v preteklih petih letih, naj še povem, kakšno napravo si mislijo slovenski rodoljubi še nad deželami, da nam ne

bode samo za zmirom zagotovljena samouprava, ampak da se tudi ohrani našemu slovenskemu narodu narodna celota, to je, da poptujčevanje za vselej prestane.

V našem avstrijskem cesarstvu živi v 19 kronovinah ali deželah, ktera ima vsaka posebej svojo deželno zastopništvo ali deželni zbor, 33 $\frac{1}{2}$ milijonov ljudi. Od teh je več ko polovica, to je: 15 milj. Slovanov, 8 milj. Nemcev, 5 milj. Madjarov, ostali pa so raznih narodov.

Med 15 milj. Slovanov je 1,460.000 Slovencev in sicer:

Na Kranjskem . . 482.000 v 30 okrajih;

„ Štajerkem . . 421.000 „ 23 „

„ Koroškem . . 117.000 „ 11 „

„ Primorskem . 350.000 „ 13 „

in v Tržaškem obmestji;

na Ogrskem 49.250 v 2 okrajih Železne, in v
1 okraji Zaladske županije

„ Beneškem 30.450 v 4 okrajih Videmske
krajine.

Mi Slovenci smo tedaj, če tudi le majhen narod, še ti razdeljeni v 6 deželah in pošiljamo svoje poslance v šest deželnih zborov. Da taka razcepljenost ne more biti v prid našemu narodu, in da ga to hudo slabí in zadržuje, pač ni treba dokazovati. Saj se še vsi spominjamo, kako da je postopala večina deželnih zborov v Gradcu, Celovcu, Ljubljani itd., in kako so se morali bojevati, in dosti grenkih besedi požirati narodni slovenski poslanci ino vendar niso nič ali le malo dosegli zoper nasprotno večino. Zato bi trebalo take naprave, da bi se slovenskemu narodu ohranila narodna celota.

Že l. 1861 se prošnja do državnega ministra, ktero je podpisalo 20.000 Slovencev, k koncu tako-le glasi: „Veliki državniški modrosti Vaše Ekscelencije zaupajoči izročamo še to Vam v prevdarek: ali bi se ne dale te razkazane silne potrebe slovenskega naroda, ki je ta čas v več političnih okrajih razdeljen, dosti lože in z manjšimi stroški državnega zaklada odpraviti s tem, da bi se vse slovenske okrajine postavile pod eno najvišjo administrativno poglavarstvo.“

Ta naša prošnja takrat ni bila uslišana, ker Šmerling v svojih velikonemških sanjarijah ni maral za pravične želje zmirom Avstriji zvestih Slovencev.

In vendar tako združenje Slovencev v eno skupino bi ne bilo le v prid Slovencem, tudi celo avstrijsko cesarstvo stavilo bi si s tako skupino mogočen jez zoper požrešne Italijane, kateri so nam že dozdej z Beneškim vzeli 30 tisoč naših bratov in hrepenijo in skušajo segati še tudi po Goriškem, Trstu in enem kosu Kranjskega. Politična modrost tedaj sama ob sebi tirja od naših državnikov, če jim je v resnici za obstanek Avstrije mar, naj ne prezirajo naš narod, temuč naj hitijo, okrepčati ga in združiti, preden še ni prepozno.

Kako pa bi se dale združiti vse dežele, v katerih Slovenci prebivajo? — Vsi rodoljubi pripoznavajo, da se morajo združiti vsi Slovenci, če se nam hoče ohraniti narodna celota, rešiti naša narodnost pred silnim poptujčevanjem in pospeševati blagostanje celega naroda. A po katerem potu naj bi se to doglalo? —

Nekteri menijo, naj bi vse dežele in deželice, po katerih so Slovenci, ostale, kakoršne so zdaj, tedaj: Štajersko, Kranjsko, Koroško, Goriško, Trst in Istrija. Vsaka naj bi tudi zanaprej imela svoj posebni deželni zbor, tedaj bi mi štajerski Slovenci tudi zanaprej pošiljali svoje poslance v Gradec, Korošci v Celovec i. t. d. Vseh teh šest deželic pa naj bi se združile v eno deželno skupino, ktera bi se imenovala „Notranja Avstrija.“ Ta notranja Avstrija bi imela svoj skupni deželni zbor, kateri bi obravnoval skupne zadeve vseh združenih dežel. Notranjo - Avstrijska deželna skupina šteje vseh vkup 2,496.000 prebivalcev; med kterimi je 1,370.000 Slovencev, 946.000 Nemcev in 180.000 Italijanov. Zdaj pa mirno prevdarjajmo celo to uredbo, in pokazalo se nam bo, da po njej ne le Slovenci bi ne imeli najmanjšega dobička, ampak bi najbrže zabredli še v večo nevarnost in sužnost, kakor dozdej. Po tej uredbi morala bi, kakor smo že omenili, ostati naša slovenska dežela razdeljena na Štajersko, Koroško, Kranjsko, Goriško in Istrijo z dežel-

nimi zbori v Gradcu, Celovcu, Ljubljani, Gorici in Poreču. V vseh teh deželnih zborih bi Slovenci k večemu na Kranjskem večino imeli, na vseh drugih pa v manjini bili. Kaj pa to pomenja, v manjini in še v tako veliki manjini biti, kakor smo mi Štajerski Slovenci v graškem deželnem zboru, smo se v preteklih petih letih žalibože na našo veliko škodo prepričali. Ne ena naprava, če bi še tako koristna za nas Slovence bila, se ni potrdila od nemške večine našega deželnega zbora, ne ena želja, izrečena od naših domoljubnih slov. poslancev se ni dopolnila. Kaj imamo tedaj tudi zanaprej pričakovati? Dobrega nič, najhujšega pa se bati. In ravno taka je z deželnim zborom Koroškim, v katerem zdaj tretjina prebivalcev, vseh 117.000 Slovencev nima ne enega slovenskega poslanca, ampak je popolnoma izročena milosti(?) Nemcev. In taka je tudi v Poreču, kjer so Lahi v večini ino v Gorici najbrže tudi. Če smo v manjini na posameznih deželnih zborih, kako bi nam potem bilo mogoče, večino si pridobiti na skupnem deželnem zboru? Gotovo zedinili bi se Nemci in Italijani in gorjé potem Slovincem. „Kteri Slovenec“, vpraša slavni rodoljub g. L. S. *, „kteri Slovenec bi mogel z vladarjem, ako bi za to šlo, podpisati državopravno pogodbo, ki bi tako našo razdrobljenost za vselej potrdila in ki bi dobro polovico našega naroda za vselej podvrgla tuji večini? Jaz mislim, da se ne najde, in če se najde, usahni mu roka!“

Notranjo-avstrijska skupina bi tedaj nevarna bila Slovincem; a ta misel je zdaj tudi nepraktična za to, ker so ji Nemci nasproti, in menda tudi Lahi, siliti pa jih ne moremo niti nočemo. Po tej poti tedaj ni mogoče združiti vse Slovence. In vendar je zemljišče naše, je slovenska dežela po naravi zdržema in ena celota. Pogledjmo na „zemljo vid slovenske deže le“ ** in po-

* Gl. „Novice“ l. l. št. 40: „Historično pravo in narodna ideja,“ št. 41: Kaj pomeni historično in kaj narodno pravo za nas Slovence; in „Slovenec“ št. 88: „Kako bi se dal slovenski program, ako bi se na narodni podlagi osnoval, uresničiti?“

** „Zemljo vid slovenske deže le in pokrajin“ izdelal in na svitlo dal Peter Kozler na Dunaju 1864, razposlala svojim

kaže se nam, da živijo Slovenci nepretrgoma in zdržema, to je, da razvun 20.000 Kočevarjev na južno-izhodnej meji, po vsej slovenski zemlji prebivajo sami Slovenci.

Lehko bi se tedaj dali združiti vsi Slovenci v eno narodno slovensko skupino z samo enim deželnim zborom in samo eno skupno, temu našemu zboru odgovorno vlado. Dobiček iz te uredbe bi bil dvojin, za vlado in za narod. Vlada bi si prihranila mnogo stroškov, ker bi namesto pet potrebovala le samo eno deželno poglavarstvo; napravila pa bi si tudi močno, nepremagljivo trdnjavo zoper nevarno italijansko kraljestvo, ker bi mesto peterih majhenih slabih deželic, na meji ustanovila združeno slovensko deželo, z 1½ milijonom, od nekdanj vladi in Cesarju najzvestejših Slovencev. Da bi tako združenje bilo neizmerne koristi za celi slovenski narod, pač ni treba, posebno dokazovati. Le vzemimo nas štajerske Slovence. Mi plačamo deželne dklade vsako leto po 36 kr. od gold. neposrednega davka, tedaj vsako leto vsi skup blizo 600.000 gld., reči: Šest sto tavžent gold. gotovega denarja. Ves ta neizmerni denar potuje v Nemški Gradec. Koliko pač mislite, da se od teh sto in sto tavžent gold. porabi za slovensko Štajersko, za potrebe in pravične želje, za šole in druge naprave štajerskih Slovencev? Gotovo še ne toliko tavžent, kolikor mi sto tavžent pošiljamo v Gradec. Da bi mi štajerski Slovenci za se gospodarili s tem denarjem, da bi tudi dohodki slatinskih in dobrnskih toplic, kateri ste deželni in bi pri razdelitvi deželnega premoženja med nemškim in slovenskim Štajerskim morale ostati kot lastina Slovencem, da bi tudi dohodki teh dveh toplic naši bili, kako bi pač lahko skrbeli za vse potrebne naprave, za dobre šole, za ceste; napravili si lahko realnih in gospodarskih šol, ktere nam že skoz 5 let odrekuje graški deželni zbor, in po odbitih vseh stroških bi še ostal lep gotov denar, tako da bi ne bilo treba leto za letom nakladati po 33 in še več krajc. na gold. deželnega davka.

družabnikom v prvem letu svojega delovanja Slovenska Matica v Ljubljani.

Tudi so potrebe slovenskega Štajarja vse drugačne od nemškega, ljudje in zemlja so si različni; s vsemi drugimi Slovenci pa smo enega naroda, govorimo eden jezik, beremo ene knjige, imamo ene časnike, ki jih vsi razumemo, in ena družtva, med katerimi omenim le družtvo sv. Mohora v Celovcu in slovensko Matico v Ljubljani, ki jih vsi podpiramo. Že zdaj imamo dosta skupnih slovenskih zadev in če smo tudi še zmirom razdrobljeni v male deželice, vendar se vsi čutimo Slovence in težko čakamo dneva, da bomo tudi v resnici združeni v eni deželi pod slavnim habsburškim geslom.

In prišel bo ta dan, če smo le složni in vsi delamo za eden cilj in konec, če nismo strahljivci, ampak kot pravi možjé, to kar za dobro spoznamo, tudi zagovarjamo in branimo očitno pred svetom brez strahú, brez mirú.

„Združena Slovenija“ za to se moramo poganjati vsi.

Po kateri poti pa bi bilo mogoče, ta namen doseči?

Po vseh okolščinah se nam ne kaže druga pot, kakor da se zopet naravnost z našo prošnjo obrnemo do presvitlega našega Cesarja. Ta pot je, kakor posameznemu človeku tudi celemu narodu odprta in skozi postavna. Podpišejo pa naj to prošnjo Slovenci vseh stanov, vseh krajev in potem jo naj predložijo Cesarju slovenski poslanci. Prositi pa bi morali: „Naj vladar skliče znane rodoljubne veljake slovenskega naroda, ki izdelajo in njemu na potrjenje predložé načrt novega volitvenega reda.“ Kakor bom v prihodnjem oddelku dokazal, imajo Slovenci v vseh deželnih zborih, če se ozira na njih število in na znesek davkov, ki jih plačujejo, premalo poslancev, tako n. p. v štajerskem deželnem zboru jih imamo 5—6 premalo. To krivico odpraviti, je tedaj pred vsem treba in to bi morala biti prva točka naše prošnje. Druga pa bi bila: „Naj vladar po novem volitveniku skliče zastopnike vseh Slovencev, da se izrekó o naši prihodnji državopravni vredbi.“

Le če se skličejo samo zastopniki Slovencev, se smemo nadjati, da bodo res to sklenili in predložili vladarju v potrjenje, kar bo narodu na blagor.

Ta pot je tudi popolnoma postavna, da, sam Cesar nam reče v svojem manifestu od 20. septembra 1865: „Prosta je pot, ki s ozirom na postavne pravice pelje do porazumljenja vseh narodov Mojih.“ Cesar sam tedaj želi, naj bi se porazumeli njegovi narodi med seboj in s cesarskim prestolom; tega porazumljenja pa ne bo, dokler se ne pripoznajo vsem narodom enake pravice. Pokazalo se je, da od deželnih zborov malo ali nič v tem oziru nimamo dočakovati, ker jim ni volja, prenarediti njim ugodni volitvenik. Res da naši časniki zmirom pišejo in se glasijo v tem smislu, pa kdo zna, da bi jih vlada brala; in če jih tudi bere, nam lahko očita, da so to le želje posameznih pisateljev, ne pa celega naroda. Celi slovenski narod pa dozdej kot narodna celota nima nobenega zastopa, nima tedaj druge poti, vladarju predložiti svoje želje, kakor pot prošnje ali peticije. Nastopimo jo, obrnimo se do Njih Veličanstva, kateremu so enako dragi vsi narodi Avstrije, kateremu se lahko približajo tudi najzvestejši Slovenci, saj bi to, kar prosijo, ne bilo v prid njim samim, ampak tudi v mogočnost in slavo celega cesarstva.

Prosimo tedaj, znabiti da se nam — odpré. —

Vendar združenje Slovencev samih, ko bi se tudi vsi spravili v eno skupino, je premajhena množica med drugimi narodi, ki se štejejo po milijonih. Zato bi najbolje bilo, da bi se združile vse avstrijske južno-slovan-ske dežele, tedaj tudi Hrvaško-slavonsko-dalmatinsko ali trojedna kraljevina in pa srbsko vojvodstvo v eno jugoslovansko skupino. S Hrvati in Srbi smo si v najbližnej žlahti v jeziku in šegah, tudi ima Zagreb že razne zavode za vse Jugoslovane in ravnokar se delajo priprave za više šole ali vseučilišče jugoslovansko v Zagrebu. Nam Slovincem zase bi nikoli ne bilo mogoče, ustanoviti si vseučilišča. Torej se tudi po vseh slovenskih krajih nabira za to šolo, ktera nam Slovincem bo ravno toliko koristna, kakor Hrvatom samim.

C. Še nekatere želje

imamo mi Slovenci, v katerih se pa vjemamo z ostalimi narodi mnogojezične Avstrije. Davki se nam zdijo

preveliki ino nas posebno v sedanjih slabih časih hudo stiskajo. Tudi cena bele soli je tako visoka, da je mnogo revnih med nami, ki si je ne morejo pripraviti in so prisiljeni beliti si svojo slabo jed s rudečoj neosnaženoj soljoj. Da bi se vendar nekaj ponižala cena, kajti sol ni, kakor tobak, nepotrebna, le posameznim priljubljena reč, ampak za vsako jed neobhodno potrebna.

Da mi Slovenci nismo starokopitneži (reakcionarji) in da si ne želimo nazaj ne tlake, niti desetine, niti Meternihove policije, da si od prejšnih časov k večemu nazaj želimo manjše štibre, v vsem drugem pa smo za napredovanje, to djansko dokazujemo s našim postopanjem; kajti vse naše želje so res radikalne in bi rade stavile mesto slabega dobro in najboljše.

Da pa to dosežemo, moramo imeti svobodo združevati in shajati se, da se lahko očitno snidejo domoljubni možjé, in jim ne bo treba se po skrivnem shajati v vednem strahu, da bi se ne zabranil in ustavil njih shod. Tudi sedanjo tiskovno postavo naj bi vlada ublažila in ne poojstrovala. Časniki in knjige podučevajo ljudstvo; kako jim bo pa mogoče, razsvetljevati temno noč, koja še leži na večem delu naroda, če se ne morejo prosto gibati, ampak morajo zmirom le paziti, da se ne pregrešijo zoper kateri paragraf tiskovne postave.

Mi Slovenci zato želimo večje politične svobode v besedi, v shajanji in v tisku.

Mi želimo in zahtevamo tudi druge svobodomiselné naprave, posebno bi nam bilo po godi, ko bi se vpeljale porote, ko bi se postavili v vsakem okraji od ljudstva izvoljeni razsodniki za vse manjše tožbe, odpravile pa marsiktere birokratične napake, ktere nimajo nič družega za se, kakor starokopitnost.

To in še marsikaj družega si želimo; — marsikaj nepričakovanega zgodilo se je v kratkih letih; marsikaj še lahko doživimo, ako bomo zdravi.

II.

Štajarski deželni zbor.

Povedali smo, kar si želimo, kaj čemo. Te naše želje so vse take, da se lahko dajo dopolniti, če je le vladi resnična volja in če je tudi tistim, kateri imajo nasvetovati postave in ktere si je ljudstvo samo izvolilo za svoje zaupne, zastopne možé, v resnici mar za blagostanje volilcev, njih naroda. Vlada sama ne more viditi in ne pozvediti vsega, kar bi utegnilo koristno biti vsakej deželi in njenim prebivalcem. Zato ima vsaka dežela svoj posebni deželni zbor, v katerem so zbrani zaupni možjé vseh stanov, da se posvetujejo o potrebah in zadevah svoje dežele in po tehtnem prevdarjanji nasvetujejo vladi take postave, ktere bi bile ljudstvu in deželi na korist.

Tudi naše štajarsko vojvodstvo ima svoj posebni deželni zbor, kateri se shaja v Gradcu. Skoro bo minulo šest let, odkar so bile prve volitve poslancev za deželni zbor. Sešli so se poslanci o tem času že štirikrat v Gradcu ino so po več mescev zbrani bili ter se posvetovali. Konec šestletne dobe našega deželnega zbora se bliža, torej je čas, preiskati, pretresovati, kaj je delal, kako je postopal, kako je ravnal, kaj je sklenol graški deželni zbor o deželnih zadevah sploh, posebno pa kako se je obnašal proti nam štajarskim Slovencem.

Če bi ti, dragi bralec, dal kateremu možu, do katerega imaš svoje zaupanje, popolno oblast za gotovi čas, da smé v tvojem imenu govoriti in početi, kakor se mu dobro zdi, bodeš gotovo težko čakal konca odločene dobe. Potem pa boš poklical tega možá pred sebe in tirjal od njega, naj ti dá odgovor in naj se opraviči o svojem delovanji.

Tudi mi Štajerski Slovenci, ki nas je čez 400.000, tedaj več ko tretjino vseh prebivalcev štajerskega vojvodstva, tudi mi hočemo klicati pred svoj sodni stol naš graški deželni zbor, naj nam pové, kaj je storil v teh šestih letih za nas Slovence, od katerih je tudi imel popolno oblast ter sveto dolžnost, skrbeti za naš blagor in se ozirati na naše želje in potrebe. Če pa za nas graški deželni zbor ni storil prav nič, ne dobrega ne koristnega, temuč čez vse naše pravične prošnje prehajal na dnevni red in odbijal vse predloge, ki so jih storili slovenski poslanci, potem moramo prevdarjati, kako bi se v prihodnje dalo pomagati, da se nam spet enaka ne zgodi.

A. Sestava deželnega zbora Štajerskega,

Pred l. 1848 je štajersko vojvodstvo tudi imelo svoj deželni zbor (Landtag), a v njem sedeli so le stanovi, to je žlahtniki: grofi, baroni itd. in nekteri viši duhovniki. Ti stanovi pa niso imeli druge pravice, kakor z glavo prikimati k vsemu, kar je tirjal vladar ali njegov namestnik.

Po oktobrskeji diplomi l. 1860 so deželni zbori dobili precej pravic. Sestava teh zborov pa se je še le naznanila s ces. patentom od 26. febr. 1861. Takrat bil je za državnega ministra Šmerling in njemu se pripisuje, da je on izdelal volitvenike ali volitvene rede. Ti volitveniki so namreč tako umetno izmišljeni, da po njih v vseh deželah, kjer so Slovani zraven družega naroda, Nemcev ali Lahov, povsod Slovani, če jih je tudi po številu veliko več, kakor Nemcev ali Lahov, in če tudi znesek davkov, ki jih plačujejo, jako premaguje, vendar imajo manj poslancev, ter so v vseh deželnih zbora v manjini.

Kako pa je pri nas na Štajerkem?

Celi deželni zbor šteje 63 poslancev, med katerimi so:

a. knezoškof sekavski in lavantinski;

b. Rector magnificus (to je od profesorjev izvoljeni predstojnik), graškega vseučilišča;

c. šestdeset izvoljenih poslancev, in sicer:

I. 12 poslancev velikega posestva;

II. 25 poslancev mest in trgov in kupčijskih in obrtniških zbornic,

III. 23 poslancev ostalih občin ali srenj celega vojvodstva.

Cesar imenuje izmed poslancev deželnega poglavarja (Landeshauptmann), da vodi deželni zbor in njegovega namestnika.

Poslanci velikega posestva so večidel žlahniki, nekateri izmed njih imajo posestva tudi na spodnjem Štajerskem; ker pa večidel nič ali le malo razumejo naš domači jezik, tudi le malo v dotiko pridejo z ljudstvom, kako bi jim potem mar bilo za želje naroda, ki jih še ne poznajo.

Izmed 25 poslancev mest in trgov spadajo na spodnje Štajersko samo štirje, 19 pa na srednje in zgornje nemško Štajersko.

Od 23 poslancev ostalih občin volijo slovenske osem, nemške pa 15 poslancev.

Volilni okraji na slovenskem Štajerskem so:

1. Politični okraji: Celje, Vransko, Gornji grad, Jelše, Laško, Konjice, volijo skupaj dva poslanca;
2. " " Slovenji Gradec, Šoštajn, Marbeg enega;
3. " " Maribor, Slovenska Bistrica, Šent Leonard dva;
4. " " Ljutomer, Ormuž, Zgornja Radgona enega;
5. " " Ptuj, Rogatec enega;
6. " " Brežce, Kozje, Sevnica enega poslanca.

V teh volilnih okrajih so volitve posrednje; vsaka občina si izbere enega moža na 500 duš in ti volilni možje se potem še le snidejo v volilnem kraju ino zvolijo poslanca.

Na slovenski Štajar jih spada tedaj od vseh 63 poslancev graškega deželnega zbora samo 12.

Zdaj pa primerimo številke mest in trgov in prebivalcev nemških in slovenskih na Štajerskem. Na nemškem

je 13 mest in 63 trgov, kateri si volijo 15 poslancev, na slovenskem je 7 mest in 33 trgov, kateri pa si smejo samo 4 poslance voliti.

Prebivalcev pa je na Štajerskem po štetvi od l. 1855 vseh skupaj 1,010.076, med temi 628.774 Nemcev, 381.302 Slovencev (po duhovske štetvi pa je zdaj že 420.000 Slovencev). Vsi skupaj mesta, trgi in občine imajo 42 poslancev, od teh spada jih na Nemce 30, na Slovence pa samo 12. Na nemškem pošlje tedaj 21.000 prebivalcev že enega poslanca v dež. zbor, na Slovenskem pa še le na 31.000 duš eden poslanec pride. Ali to ni čudno?

Pa vsaj ti možjé, kateri so od nas izvoljeni bi morali vendar zastopati nas in naše pravice, da bi vsaj ti vsi delali v enem smislu in se potegovali za nas! Pa žalibože od vseh 12 poslancev sta le samo dva: g. M. Herman, slavno-znani poslanec ptujskega okraja in g. Dr. R. Razlag naš visoko-spoštovani rodoljub, ki si ga je izvolil celjski volilni okraj, krepko, nevtrudljivo in neplašljivo pri vsakej priložnosti se potegovala za pravice svojih volilcev, slovenskih kmetov, drugi pa ali so — molčali ali še celó nasproti tema dvema govorili in delali.

B. Delovanje deželnega zbora.

Po cesarskem patentu od 26. februarja 1861 ima deželni zbor pravico nasvetovati postave o deželnih zadevah, predloge storiti o splošnih postavah in napravah, kolikor zadevajo deželo ali tirjajo potrebe in blagostanje dežele.

Deželne zadeve so vse zapovedi zarad obdelovanja dežele, javnih staveb iz deželnih novcev, deželnih dobrotnih naprav, deželnega premoženja in deželnih stroškov. Tudi deželni zbor pazi na občine, cerkev in šolo ter v mejah splošnih postav vse ureduje, kakor se mu najbolj primerno zdi okolšinam in potrebam dežele. Po oktoberskej diplomi so, kakor je že omenjeno bilo, pravice deželnih zborov še obširnejše in večje. Pa tudi samo po oblasti, ki mu jo daje februarni patent, deželni zbor lahko vpelje mnogo koristnih naprav v deželi, če ne dela enostransko, ampak za vse prebivalce dežele, naj si bodo ktereга koli naroda, z enako skrbljivostjo skrbi.

Je-li to storil štajarski deželni zbor? Prišla so v teh šestih letih v zboru na vrsto razna vprašanja, pa lahko rečem, da od vseh nasvetov in predlogov se ni eden tako rešil, da bi rekli Slovenci: Dobro! s tem smo zadovoljni. — Poglejmo naj prvič na

1. Politično ali dožavopravno vprašanje.

Še dokler je Šmerling bil vsegamogočni minister Avstrije, je nemška stranka našega deželnega zbora se začela potegovati za dualizem, to je za tako uredbo avstrijskega cesarstva, da bi se razdrlo v dva kosa, ktera bi skoro samo še po vladarju bila v zvezi, v nemško-slovanske ino v ogersko-hrvaške dežele. Imela bi ta dva kosa Avstrije vsak svoj posebni državni zbor, kateri bi za našo stran zboroval na Dunaji, za ogersko pa v Pešti. Na prvi mah se vidi, kako nevarna bi bila taka uredba za vse avstrijske Slovane, tedaj tudi za nas Slovence; ker bi po nji na naši strani vladali Nemci, na ogerski pa Madjari in ta sužnost bi hujša bila od prejšne. Zato so vsi Slovani cele Avstrije složni v tem smislu, da se moramo braniti z vsemi močmi zoper take naklepe, kateri bi nas vse utegnili spraviti v naj večo nevarnost. Tudi imamo mi Slovani že od leta 1848 sem svoje posebne misli, kako naj bi se uredilo naše cesarstvo, da bi bilo mogočno, njegovih prebivalci srečni, nikomur pa bi se ne delala krivica. Po našem mnenji naj bi se vsakej deželi dovolilo, naj vse kar zadeva deželo, sama opravlja, torej naj se da obširnejša samoupravnost ali avtonomija posameznim deželam. Te dežele in deželice pa bi se naj složile v večje skupine, ktere naj bi se napravile ali po starodavnih historičnih pravicah, kakor bi to lahko šlo na Česko-Moravskem, ali pa po narodnostih. In tako narodno slovensko skupino sim že zagovarjal ter dokazal velike dobrote, ktere bi izvirale iz te naprave ne samo za nas Slovence, temuč tudi za Avstrijo. Takej uredbi Avstrije se pravi: federalizem; mi Slovani pa, ki to zagovarjamo, smo federalisti. Zato nam je bil zmirom tern v peti oži državni zbor na Dunaji, kterega je v febru-

arnem patentu ustvaril Šmerling in ki bi obsegal samo nemško-slovanske dežele brez Ogerskega.

Ko je tedaj odstopil Šmerling in se s manifestom od 20. septembra 1865 ustavil februarini patent in ž njim oži državni zbor, veselili smo se tega vsi Slovani, Nemcem pa to nikar ni bilo vseč in koj so poprijeli priložnost, to izreči v deželnih zborih. Tudi v našem štajerskem deželnem zboru je nemška večina 2. decembra 1865 sklenila, v posebnem pismu prositi Njih veličanstvo, naj prekliče septemberski manifest in zopet vpelje februarino ustavo z ožim državnim zborom na Dunaji. Bila je to viharna seja, in če sta tudi naša dva slovenska poslanca g. Herman in Dr. Razlag edina stala zoper tako početje, jima vendar ni upadlo srce. Stopila sta brez straha pred nemško večino ter razodela jasno in prepričavno, zakaj da Slovenci ne morejo pritrčiti taki politiki, ktera bi le dala Nemcem vso oblast, nas pa vkovala v najhujšo sužnost. Znani prvak velikonemcev, žl. Blagatinšekov Kaiserfeld se je prvi vzdignil ino v dolgem govoru zagovarjal svoj predlog, da naj se napravi protest zoper septemberski manifest, Njih Veličanstvo pa prosi, spet vpeljati februarino ustavo. Za njim vstane Dr. Razlag, odvrne lažnjivo obrekovanje Slovencev, s katerim se zmirom napada naš mirni narod, in tako-le nadaljuje:

„Mi Slovenci želimo, naj se naredé stalne podlage za ustavno Avstrijo. Pri nas veljá načelo popolne ravnopravnosti v narodnem, verskem in političnem oziru, in mi tudi pričakujemo od pravicoljubnosti nemškega prebivalstva naše dežele, da se bode to načelo tudi v deželnem zboru izreklo. Med našim ljudstvom namreč je, gospoda moja, žalibog razširjeno to mnenje, da Slovincem niso samo nemile okolščine zadrževale dušnega in materijalnega napredka, ampak da je deloma tega tudi deželno zastopstvo krivo.“ Gosp. Mih. Herman je potem v izvrstnem govoru dokazal, zakaj da je večina avstrijskih narodov nasprotovala ministru Šmerlingu in njegovim prijatom.

Po govorih Dr. Razlag-a in Herman-a je nastal velik hrup med poslanci in posebno velikonemec Dr. Kai-

serfeld napadel je naša dva zagovornika s tako strastnim psovanjem, kako da se upata govoriti v imenu štajarskih Slovencev, da tako postopanje mora razljutiti najpohlevnejšega človeka. Tako se je godilo 2. dec. 1865 v Gradci, kjer ne poznajo naših potreb, ne vejo, pa tudi nočejo vediti, kje nas štajarske Slovence čevelj žuli in ko bi to tudi vedli, volje nimajo nam pomagati.

Nemška večina graškega zbora zmirom še sanjari od zveze z ostalimi Nemci zunaj Avstrije, če tudi je po poslednjih nesrečnih bitvah na Českem prenehal nemški „bund“, kterega so l. 1815 osnovali vladarji, a ljudstvo takrat ni bilo poprašano, ali tudi ono privoli. Pruska vlada razdrila je ta bund ino v miru, ki se je nedavno sklenil med našo in prusko vlado, je morala obljubiti avstrijska vlada, da se nikoli več ne bo mešala v nemške zadeve zunaj Avstrije. Nam Slovanom je to ljubo, ker od nemškega bund-a Avstrija še nikoli nič družega ni imela, kakor homatije, veliko stroškov, zgubo ljudi in zmirom največo nesrečo. Naši velikonemški sanjarji pa, kateri bi v svojo požrešno mavho radi spravili ne samo vse Nemce, ampak tudi precejšno število Slovanov, posebno nas Slovence in Čehe, ti ljudje še zmirom tako postopajo, kakor da bi cela Avstrija le bila kos in privržek Nemčije. Kaj ko bi mi Avstrijski Slovani začeli tako govoriti, nas je sicer v Avstriji 17 milijonov, vendar je to le manjši del velikega slovanskega plemena; ko bi mi rekli: Mi avstrijski Slovani spadamo k slovanskemu plemenu, ktero je najmočnejše cele Evrope, mi čemo v zvezo stopiti z našimi slovanskimi brati zvunaj Avstrije, s Srbi, Bolgari in Rusi, da nas ne pogoltnejo velikonemci. Ko bi mi tako-le govorili, ali bi nas ne imeli za velike izdajnike avstrijskega cesarstva? — Kaiserfeld pa in njegovi privrženci so v najnovejšem času sopet izrekli, da nikakor nočejo pustiti od zveze z Nemci neavstrijskimi, da celó to očitno govoré, da so jim sedanje uredbe le prestopna doba (Uebergangsphase) k zaželjenemu sedinjenju vsih Nemcev. Uboga Avstrija, ki si le prestopna doba, na ktere konec se zidajo zračni gradovi!

V političnem ali državpravnem vprašanji se tedaj obnaša naš deželni zbor, kakor bi na Štajerskem bili le samo Nemci, ne pa tudi Slovenci, katerih je vendar več ko tretjina prebivalcev. Naš deželni zbor je za dualizem ali razdvoj Avstrije, je tedaj za tako uredbo, kterej se moramo na vso moč ustavljati vsi Slovani; mi Slovenci pa smo za federalizem ali ravnopravno zvezo vseh dežel. Graški deželni zbor torej ne zastopa naših političnih želj.

2. Ravnopravnost Slovencev in štajerski deželni zbor.

Bil je 16. dan marca 1863. Na dnevnem redu dež. zbora stalo je sporočilo odbora o predlogu posl. gosp. M. Herman-a zarad vpeljave narodne ravnopravnosti štajerskih Slovencev. Ta dan smo spoznali, da od tega zbora v narodnem oziru mi nič nimamo pričakovati; ta dan smo spoznali, kaj se večini našega dež. zbora zdi narodna ravnopravnost, in vendar nas veseli, spominjati se tega dneva, kajti 16. marca 1863 govoril je posl. Herman, govoril za nas Slovence tako jasno, krepko, prepričavno, navdušeno, da je neovržljiva resničnost njegovih besed, kakor trobenta donela po ušesih našim sovražnikom. Ta dan si je stavil Herman večni, neumrljivi spominek v srcu hvaležnega naroda.

Hermanov govor je svitla zvezda v temni noči, ktera je ležala nad nami; zato jo pa tudi menda ni slovenske hiše, kjer bi se ne glasilo ime Herman-a, kjer bi se hvaležno ne spominjal Slovenec svojega hrabrega branitelja. Vem da je govor gosp. Hermana v rokah vseh rodoljubnih Slovencev, vendar si ne morem, da bi tu ne pristanil glavne točke iz njega: saj še tudi zdaj vse velja, kakor je bilo l. 1863. On je rekel:

Slovencev je poldrug milijon po Štajerskem, Koroškem, Kranjskem in po Istri. Po Štajerskem jih biva na spodnjem Štajerskem v mariborskem okrožji nepretrgoma 413.881 duš po zadnji duhovske štétvi na prostoru 103 štirjaških milj v 20 okrajih, 218 župah (farah) in podžu-

pah (podfarah), v 7 mestih, 33 trgih in 1598 vaséh; ali Slovencev je tudi še v srednjem nemškem Štajerskem vsaj 9.000—10.000 duš, in sicer v arveskem (Arnfels), lipniškem (Leibnitz), cmurškem (Mureck) in radgonskem (Radkersburg) okraji.

Nemcev pak je ondi 1 odstotek do 2 odstotka, torej komaj 4000—8000 duš. To število se drugače pokaže, če tudi štejemo poslovenjene Nemce, ali ponemčene Slovence, kakoršnih je pa le sem ter tje in skoraj samo po mestih, in sicer: v Mariboru, v Celji, v Ptuji, in malo po trgih, da se torej v narodnem oziru na-nje ne moremo opirati.

Narodni poduk je razdeljen v 170 župnih (farnih), podružnih in srenjskih učilnic, v 175 nedeljskih učilnic, v župnih glavnih učilnicah, ki imajo po 4 razrede, in ki so v Lutimirji, Brežicah, Slovenjem Gradcu, Slovenskej Bistrici, v glavnej učilnici v Ptuji, v dveh spodnjih realkah in glavnih učilnicah v Mariborji in Celji. Mesto Maribor in Celje ima vsako svojo gimnazijo. V Mariborji, sedeži slovenskega vladike (škofa), tudi je bogoslovska učilnica.

Deželno gospodarstvo in sodbe so na prvej stopinji v rokah 23 okrajnih sodnij in uradov, 1 okrožne sodnije, 20 davkarskih uradov, 4 kómisij finančne straže, 1 okrajnega finančnega vodstva; na drugej stopnji c. k. namestništva v Gradcu, više deželne sodnije in finančnega deželnega vodstva tudi v Gradcu. V red postavljenih pravnikov (advokatov) je 12, biležnikov (notarjev) 27.

Kar se tiče vsakdanjega govorjenja, rabi prebivalcem prvih mest več ali menj, in tudi prebivalcem družih mest in trgov, pa uže menj, nemški jezik, kadar se med seboj ménijo; slovenski jezik pa skoraj vsi umejo, toda govoré ga le s posli in kmeti; ves drug narod po kmetih pa skoraj prav povsod govori samo slovenski jezik, ktereга edinega popolnoma umeje. Vidi se iz tega, da izmed vseh ljudi morda 1 odstotek slovenski ne umeje, da 10—12 odstotkov umeje oba jezika, in da 87—88 odstotkov nemškega nič ne umeje. . . .

Po kmečkih učilnicah se je posebno skrbelo za

nemščino; po glavnih učilnicah pa, ki so imele samo nemške knjige, ker so djali, da so tudi učilnice nemške, niso čisto nič slovenščine učili, dasitudi so bili učenci največ otroci slovenskih roditeljev. Tacim učilnicam so najraje trde Nemce postavljali za učitelje . . .

Da se s trdim Slovencem po pisalnicah slovenski govori, to se umeje samo ob sebi; v katerem družem jezici bi se pa mogle govoriti s trdimi Slovenci? Pa tudi ustni pogovor ni uraden jezik, in sicer za to ne, ker uradniki nikoli slovenskega jezika ne rabijo toliko, kolikor bi ga morali, kajti z Nemcem, s katerim ima Slovenec v pisalnici opraviti, samo nemški govoré. Kar se pa daje med ljudi pisanega, to je bilo in je še zdaj samo nemški po vseh uradih, po vseh duhovskih, deželskih in vojaških gosposkah, po zbornih sodovih vseh stopinj, po pisalnicah vseh pravnikov (advokatov) in biležnikov (notarjev). Samo v nemškem jezici se delajo vse vloge, razsodbe, ukazi, obravnave, oznanila in zasobna (privatna) pisma. Kar se pové slovenski, to se po nemški zapiše, in nemško pisanje se po slovenski bere; ljudjè pa morajo na vero podpisovati . . .

Tako so te reči, zdaj pa sodimo! Po tem črteži Slovenci nimajo čisto narodno-slovenskih ljudskih učilnic, ampak le slovensko-nemške, in tudi po kmečkih nemških in slovensko-nemških učilnicah se morajo učiti enacih reči, namreč: krščanskega nauka, pisanja, številstva in jezikovega znanstva t. j. branja, slovnice in pravopisa, in váje, da vedó svoje misli ustno in pismeno pripovedovati.

Moja gospôda! če je res, da je v učilnici prva in najvažnejša stvar jezikovo znanstvo, brez ktereга se tudi ne dá podučevati niti krščanski nauk, niti pisava, niti številstvo (rajtenge); brez ktereга se otroci ne morejo dalje izobraževati, in ako se pomisli, koliko truda ima dete, predno v svojem maternem jeziku s pismenovanja in slovkanja pride do urnega branja, z urnega branja do pravega branja, to je, da umeje, kar bere, . . . potem se ni čuditi, da se slovenski otroci v šoli ne navadijo niti maternega niti nemškega jezika, niti kaj dru-

zega veljavnega; da jim je uk čisto zastonj; da se učnina za-nje za nebodigatreba plačuje, ker to malo številce nemških besed, kolikor so se jih navadili v učilnici, zopet pozabijo domá; kajti po kmetih se povsod še zdaj le slovenski govori, in da vsa korist, katero otroci imajo iz učilnic, ostaja samo ta, da se komaj navadijo svoje ime slabo podpisati, pa morda tudi nekaj malega za silo brati.

Po tacem izpačenem uku gre slovenski mladeneč na nemške više učilnice v domačo in druge dežele, ker nima svojih viših učilnic.

Vedno se mora bojevati s pomanjkljivim naukom prvih let, in da si je priden, pa da si ima dobro glavo, vendar le srednje dovršuje učilnice, in slabo mu je živéti, ker si ne more sam nič prislužiti po strani. Ker je svoj materni jezik popolnoma zanemaril, skoraj pozabil, mora zdaj v poznih letih učiti se ga, ko ga postavijo za duhovna ali uradnika, in tako boriti se ž njim, kakor se je poprej z nemščino. Ker se pa to marsikomu zdi neprijetno, zato začne sovražiti svoj narod, čegar jezika, slovestva in zgodovine se na vsem dolgem poti svojega izobraževanja nikoli ni učil.

Tako se jemlje in se je Slovincu jemala narodnost. Narod mora sam plačevati stroške svojega tujčevanja, in gledati, kako vračuje s topoglavostjo in samopridnostjo njegov trud Slovenec, kateremu ni mar za osodo in trpénje svojega rodú.

Ker se je nemščini dajala taka prednost, zato so se duri in vrata odpirala Nemcem, ako so iskali službe. Od nekdanj so bili po deželi trdi Nemci za uradnike, ki so pomagali kaziti jezik, kateri se jim ni zdel učenja vreden; trdi Nemci so bili za sodnike trdim Slovincem, in še zdaj so nekteri uradovi, ki imajo več ali menj tacih nemških uradnikov, da se s tolkovalcem (tolmačem) pogovarjajo s slovenskimi kmeti. Nemški zdravniki, katerem gospoda daje službo ali podporo, rogovilijo s Slovenci, kakor gluhonémi (mutasti) ljudje; nemški učitelji podučujejo slovenske otroke; nemški žandarji hodijo po deželi, koder jih nihče ne umeje, pa tudi oni nikogar. Gosposka razpošilja svoja oznanila, po katerih se narod

mora obračati, samo v nemškem jezici, in ako je gledališče ljudstvu učilnica, mora Slovenec tudi tega uka pogrešati.

Nemški trgovci in obrtniki, ker so jim okolnosti ugodne, jemljó najboljše prostore v deželi; v narodnih zadevah pa vlekó z narodnimi nasprotniki, ker vsi ti tujci menijo, da so izobraževalci, da so gospodje; nimajo pravega srca do naroda, čegar jezik zaničujejo, ker ga ne znajo, in tudi menijo, da ni učenja vreden. . . .

Slovenski narod v svojih nemških ali ponemčenih uradnikih, katerim ni mar za uboštvo, ki izvira iz npravne in duševne zanemarjenosti, ni dobil taciñ mož, da bi se v njegovej stiski potézali za-nj; ali dobil je na ramena teže, ki so čisto neprimerne proti težam družih prebivalcev štajerske zemlje. Kdo ne vé, da so zemljiščem po slovenskem Štajerskem čisto neprimerni davki naloženi; da med Slovenci neprimerno mladenče pobirajo na vojsko; da Slovence vedno in vedno po vseh krajih čisto neprimerno in neusmiljeno tare težeče breme vojaške ustanovitve (vkvartirovanja), — in če je res, da se narodovi sinovi največ le pridijo po kosarnah in mestih, od koder potlej nosijo hudobije in bolezni domú v najdaljnejše doline, v katerih so nevarni vsakej lastnini, in torej največ polajjo le ječe: ako je to res, potem se gotovo tudi v tej zadevi slabše godí tistemu narodu, kateri več svojih otrok pošilja v to pogubo, kar djanski pričajo tatvine, ki se povsod strašno množijo.

Pa kakor so preobloženi Slovenci s temi težami, tako so dobili, kar mora biti vam uže znano, 6—7 poslancev premalo v ta deželni zbor.

Slovenci so potrpežljivi, in trpé vse, in pravi se jim za to vrli Slovenci, ktere le časi vročeglavci zapeljavajo. Slovenci torej mislijo sami za-se, da so le za nizkost porojeni. Vidimo, da so pri Slovencih narodni jezik izpodili iz učilnice, pisalnice in izobražene družbe, in zavrñili ga pod slamnato streho siromaškega kmeta, ponižali ga, da je hlapčevski in dékelski jezik; naredili so, da je Slovenec pod svojo domačo streho tujec; proti naravi so mu zatrli, skálili in izbrisali njegovo narodnost, ktere več ne

more povrniti nobena stvar; vidimo, da se narod zdaj več ne čuti, več sam sebe ne spoštuje, sam sebi več ne upa, — da torej več nima dušne veljave; vidimo, da narod zapuščajo in tajé njegovi najboljši sinovi; da je oubožal Slovenec, ktereга le prirojena razumnost varuje, da še niže ne pade: odkrito je torej, da Slovenec malo in dosti nima Nemcem vedeti hvale za nemčenje.

To je tista srečna blagost; to je narodni mir, ktereга Slovencem vsak dan priporočajo ljudjé, ki imajo mir in spravo v ustih, trdobo in nemilost pa v srcu; ljudjé, ki so vse potegnili k sebi, in ki neté, da bi jih kaj motilo zdaj, ko uživajo.

Ali tudi je očitno, da ta narod še živi; da je nemčenje še le nekoliko krajev zmoglo; da je tedaj v matrnem jezici neka moč, ki se zastonj zatira — boljše bi bilo, naj bi se ta moč v nemar ne puščala —; očitno je dalje, da je treba hitre pomoči, ker narod mora napredovati samo s svojim in po svojem jeziku; tuj govor mu ga nikdar ne nadomesti.

Matrni jezik pa to visoko službo opravlja samo tedaj; sam sebe gladi in mika samo tedaj: ako ima spodoben prostor v pisalnici in učilnici; ako se razliva po vseh žilah človeškega društva. Kje in kdaj se je kak narod izobrazil v tujem jeziku? Grkom in Rimljanom pravimo, da so naši izgledje; francozki jezik hvalimo, da je prijeten, in da ima obilo pomenljivost: komu je pa kdaj prišlo na misel, naj bi se ta jezik v učilnice vpeljal, da bi se v njem podučeval narod? . . .

Tisoč in tisoč jih je, ki vse svoje življenje ne potrebujejo tujega jezika, in po pravici se vpraša, zakaj se ti uče tujega jezika? Kdor koli se je kdaj učil kacega tujega jezika, ta vé, da to ni tako lahka stvar; da potrebuje mnogo poprejšnega uka; da hoče imeti pretenko znanje materneга govora, dosti potrpežljivosti, časa, vaje in novcev; to so zgolj taki pripomočki, da jih nima vsak izmed naroda. Za gotovo lahko trdim, da se noben Slovenec v ljudskeј šoli ni naučil nemščine, in če nemški govori, da se je izuril na vojski med nemškimi vojaki, ali pa v službi in prebivanji pri nemških ljudéh. Kdor

nekoliko tujih besedie blebéče, ne zna še jezika, in tudi malo koristi dobiva iz tega blebetanja . . .

V ljudskih učilnicah se torej narodova samostojnost in svoboda uže v kórenu zamorí. Ljudstvu greniti materni jezik, to je najhuje barbarstvo in trinoštvo; to se pravi po grdem aristokratnem načélu omiko in blagost le malemu številu v samotržje prodajati, narod pa obsojati, da mora večno biti na duši in telesu pokoren. S kratka, veljati mora to-le pravilo: matrne jezik je poglavitna reč, vse drugo je stransko, in kdor v živénji potrebuje tujega jezika, naj se ga naučí ob svojih stroških; v učilnici nima tuj jezik nič opraviti. Ali pravijo, da narod sam hrepení po tujem jeziku v učilnicah, in da slovenščine se mladina uže sama uči domá. Res, moja gospôda! ker narod vidi, da povsod le tujščina gospoduje: da njegov jezik nič in nikjer ne veljá; ker nikdar ni zvedel, kako lep je domač jezik; če se pomisli, da ljudstvo samo za svoje koristi ne vé: potem se lahko ngone, od kod so te pogubonosne želje. To je storilo nemčenje; ljudstvu so zdravo pamet zmetli; to zmoto pa jemljó potem, da iz nje delajo novo zmoto, in takisto se ta reč vedno v óbrten suče. Zato je čisto nelogično in malo pošteno, na take želje opirati se, ali celó buditi jih, zató, da bi se laže nemčilo. Po-vedite narodu najprvo, kaj mu je prav za prav na korist; vrnite mu vzlasti jezik v javno življenje; opominjajte ga prednosti njegovega jezika, velikosti njegovega zaroda in velikosti slovanskih dél: potem še le ga vprašajte, kaj hoče!

Če se uže doma sama uči slovenska mladina materne- jezika, in če je v učilnici treba priganjati jo, da se nemščine poprime: zakaj pa nemški ljudjé v učilnice pošiljajo svoje otroke, ki tudi uže sami od doma znajo materni jezik? Nemci tako delajo zato, da se njihovi otroci še le v učilnici naučé matrne besede, in toliko se je imajo učiti, da nemški jezik ni samo po kmečkih šolah poglavitna reč, ampak tudi po srednjih in viših učilnicah. Kako se more tedaj reči, da se ni slovenskej mladini v učilnicah treba domačega jezika učiti?

Ako so narodu tuji jeziki zarés tako zeló djanski potrebni, potem se po pravici vpraša: zakaj se tudi po

nemškik učilnicah ne podučuje slovenščina, in zakaj bi le Slovan moral biti mnogojezičnik? Vaja v nemškem jezici je vzlasti samo Nemcem koristna, Slovanom pa ne, kajti posebno južni Slovan malo hodi po svetu, ker se najbolj peča s poljščino in živino; z Nemcem ima le redko opraviti, in sicer samo na ogerskej, štajerskej, kroškej meji — mnogo več posla pa ima z madjarskim, turškim, grškim in laškim narodom; in ako bi se mu uže hotel kak jezik posiliti, moralo bi se najprvo presoditi, ali bi nemščina tukaj prišla na vrsto ali ne? Da pa sicer narod z tujim jezikom dalje ne pride; da nemčenje naroda ne povzdiguje: priča to, ker je narod zaostal, kakor bi poleg svoje bistre glave nikdar ne bil zaostal. . . .

Moja gospôda! Vsak jezik, kterega je Bog dal kacemu narodu na svetu, mora biti in tudi je pripraven, da služi javnim in zasobnim (privatnim) narodovim potrebam, in ko bi res bilo nekoliko težavno, ako bi se začelo precej zdaj slovenski uradovati, in če znanstveno imenoslovje (terminologija) še ni tako pripravljeno, da bi ga slišali iz vsacih ust, tega ni kriv jezik, temuč tisti, ki so vpirali, da bi se to naredilo, ali tisti, ki se jezika niso naučili. . . .

K koncu svojega imenitnega govora gosp. Herman izreka ta nasvet:

„Slavna zbornica naj izvoli skleniti:

Potrebe in blagost štajerske dežele zahtevajo, da bi se djanski v življenje spravilo najviše načelo, ki se tiče ravnopravnosti vseh narodov torej tudi štajerskih Slovencev, in da bi se po okolnostih v pisalnice in učilnice vnesel slovenski jezik.

Štajerski deželni zbor tedaj po §. 19. za črko b) deželnega reda svetuje:

Slavna državna vlada naj državnemu zboru na ustanoven presod podá načrtan zakon, po kterem bi se slovenski jezik štajerskim Slovincem v učilnice in pisalnice vpeljal tako, da:

1. ljudske učilnice dobé čisto narodno podlogo; da se više in srednje učilnice do dobrega popravijo, tako da bode slovenski jezik imel to, kar nemški;

2. da slovenski jezik povzdignejo za uraden jezik, samo da nemščina ostane díplomatičen jezik;

3. da se pripozná, da bodo slovenske besede v zakonih (postavah) popolnoma vero imele.

Deželnemu odboru naj se naročí, da ta sklep oznani slavnej državnej vladi.“ —

Zoper ta nasvet g. Herman-a govorili so, kar je najbolj čudno, spodnjo-štajerski poslanci, namreč g. M. Löschnig, kterega so si izvolili slovenski kmetje mariborsko-, sl. bistriško-, šent-lenarskega okraja, potem Dr. Mulej, poslanec celjskega mesta in pa g. Karničnik.

Deželni zbor pak ni sprejel Hermanovega nasveta — kdo bi se pač kaj takega od štajerskega zbora bil nadjal? — ino dozdej je še vse pri starem!

Kar se tedaj tiče narodne ravnopravnosti, mi štajerski Slovenci od našega zbora nič nismo dobili, ko nektere potolaživne besede in gotovo nikoli več ne dobimo.

3. Šole in deželni zbor.

Šole so gotovo glavna, bistvena stvar, za katero mora pred vsem skrbeti deželni zbor. Brez dobrega poduka v šolah zaostaja narod, v nevednosti in sirovosti le životari, in če ima tudi dosti duševnih zmožnosti, kaj mu pomagajo, če se ne skrbi za njih razvítek. Najvažnije naprave pa so ljudske šole, ker največi del ljudstva ne pride nikoli v više šole, torej toliko zna, kolikor se je naučil v ljudskejši šoli.

Dokazali smo, da niže šole na slov. Štajerskem niso takošne, kakoršne bi morale biti. Ali je pa naš deželni zbor skušal to spremeniti? Še zmenil se ni za naše ljudske šole, če ravno je poslanec Herman sprožil to za nas jako važno stvar.

Pa tudi v drugem oziru dež. zbor nič ni storil. Občno znano je, da se učiteljem nižih šol, skozi slabo godí. Služba je težavna, plača pa pičla in celó negotova in mnogo krajev je, kjer mora učitelj, kakor berač, pobirati od hiše do hiše. In vendar je učiteljski stan eden

najvažniših in najimenitniših v celej deželi. Od njih odvisi omika celega naroda, oni izrejajo ljudstvo in postavljajo vogelni kamen, na katerem se potem še le zida hiša splošne omike in blagostanja. Ker pa poduk zadeva celo deželo, mora tudi dežela skrbeti za tako poboljšanje učiteljskega stana, da bode lahko dostojno svojemu stanu živel. Deželni zbor, kot zastopništvo dežele, bi tedaj moral uslišati predloge in prošnje, ki so se podajale zaradi podpore ljudskih učiteljev. On pa je odbil vse prošnje, češ, da ni novcev za take stroške. Lejte si, za podporo nemškega gledišča (teatra) v Gradci, ki je le za veselje in kratek čas Gradčanov, so se pa našli novci v deželnem zakladu. Ali bi ne koristilo neizmerno več deželi in njenim prebivalcem, ko bi se s temi 7000 gld., ktere dobiva graški teater, rajši podpirali bili siromašni učitelji?

Za ljudske šole tedaj štajerski deželni zbor prav nič ni storil. Kako pa za srednje šole?

Srednjih šol imamo na spodnjem Štajerskem dve popolni gimnaziji ali latinske šole v Mariboru ino v Celji ino dve nepopolni realni šoli s samo dvema razredoma, namesti 6, tudi v Mariboru ino Celji. Prebivalcev pa nas je 421.000. Iz tega se že razvidi, da je premalo srednjih šol, posebno se kaže živa potreba, da se tudi v izhodnjem delu naše dežele napravi še ena srednja šola, sploh da se mora ena teh šol popolniti, tako da bo dobila tudi zgornjo realno šolo, in ne bo treba, svojih otrok že po drugem realnem letu pošiljati v Gradec. Sprožil je tudi to misel gosp. Herman, a potem prepustil gosp. Waser-ju, kot zastopniku ptujskega mesta, naj on to stvar v svoje roke vzame ter nasvetuje dež. zboru ustanovljenje srednje šole na Ptujem. Ptujsko mesto je samo zase obljubilo, da če za šolo dati pripravno hišo, poskrbeti strežavo, kurjavo in svečavo, 4000 gld. dati za pripravo učilnih pomočkov, tako da bi vse skupaj mesto imelo blizo 8000 gl. stroškov. Tudi celjsko in mariborško mesto sta storila enake obljube in pokazala, da jima je res mar za povzdigo poduka. Stroški za deželo bi tedaj bili jako mali, in pričakovali smo gotovo, da deželni zbor bode vslišal prošnje vsaj

enega teh mest. Pa Slovenec misli, velikonemci našega deželnega zbora pa obračajo, in vsako reč, ktera bi nam Slovencem kedaj utegnila koristiti, tako dolgo obračajo, da končno nam nič ne ostane, kakor stroški, ki jih moramo plačevati za natis zapisnikov deželnega zbora.

V 17. seji dež. zbora na dan 20. jan. 1866 je prišla ta reč na vrsto.

Podpiral jo je zopet nevtrudljivi g. Herman z tako izvrstnim govorom, da ga moram nekaj tú podati bralcem:

Spodnje Štajersko ima 413.000 prebivalcev pa le dve srednji šoli, gimnaziji v Mariboru in v Celji; tedaj je za 206.000 ljudi le ena srednja šola. Nasproti pa je srednja šola

na Solnograškem že za	73000	prebivalcev
„ Tirolskem „ „	77000	„
„ Koroškem „ „	83000	„
„ Primorji „ „	104000	„
„ Šleskem „ „	111000	„
v spodnji Avstriji „ „	112000	„
na Moravskem „ „	114000	„
„ Kranjskem „ „	151000	„
„ Českem „ „	157000	„
v spodnji Avstriji „ „	177000	„

Tako je bilo uže leta 1862. In tu se še ni v račun jemalo mnogih srednjih šol, ki so se pozneje ustanovile. Poglejmo v sosedne dežele v Koroško. Koroška šteje 60000 prebivalcev manj, nego spodnje Štajersko, pa ima 3 srednje šole. Krajnska ima le 40000 prebivalcev več, kakor spodnje Štajersko pa 4 srednje šole; a Tirolsko šteje 200000 prebivalcev manj nego celo Štajarsko, pa ima 7 gimnazij in 3 realke, tedaj 10 srednjih šol.

Z ozirom na prebivalce in število srednjih šol, ni tako napačne razmere v celej državi ne, kakor na spodnjem Štajerskem, in ta napačna rasmera kazala se je tudi gledé obiskovanja gimnazij v Mariboru in Celji.

Če je v kacem razredu čez 50 učencev, napravljajo se vštrični (paralelni) razredi. Zgodilo se pa je sosebno poprej, ko revščina obiskovanja šol še ni tako ovirala, da je bilo v prvih razredih na omenjenih gimnazi-

jah po 70, 80, celó po 90 učencev, in ker so se prejšnji vstrični razredi zbog varčnosti(!) odpravili, se nabere toliko učencev v en sam razred, kar ne koristi ne zdravju ne poduku; lahko se sprevidi da toliko učencev uže zavoljo števila v omenjenih mestih težko dobijo stanovanja in se težko preživijo, pa tudi, da dobrosrčnost prebivalcev v imenovanih mestih ne more vsemu kaj.

Pa še več, gospoda! še le učilnica privabi učencev. Na primer, če celjsko gimnazijo, ki ima 333 učencev, zaprete, mar mislite, da se bo število učencev na gimnaziji mariborškej za toliko povekšalo? Nikdar, še za tretjino ne. Prašalo bi se, kam pa zginejo ostali? Ostali dve tretjini ne morete v tako šolo in ostanete doma. Ravno taka bo na Ptujem; učencev bo, kakor hitro bo učilnica; dokler pa te ni, ostanejo doma in se pogubé.

Gospoda, tu ne gre samo za Ptujsko mesto, čeravno bi bili Ptujčani tudi vredni, da se jemljejo v ozir; ampak za celo okolico. Ker, kolikor se zboljša Ptuj, toliko tudi okolica, in moja vest mi ne pripušča, da bi zahteval tako dragoceno učilnico samo zato, da bi le enej občini koristil na stroške vsih, ki plačujejo davek.

To gre za celi južno-izhodni kos dežele, za naj bolj naseljen ali obljuden del Štajarskega. Ptuj je glavni kraj 46000 prebivalcem, ki bi spodnjo gimnazijo menda vendar napolnili; Ptuj je tudi najbližnje večih mest za rogački, ormužki, ljutomerski in gornje-radgonski okraj, je središče 130000 prebivalcem, ki gotovo toliko pomenijo, kakor vsi prebivalci gornjega Štajarskega, ker je pri nas vsako dete za v šolo in ker naše podnebje in prostorne razmere obiskovanju šol niso tako nemile.

Razun glavne šole je na Ptujem še deželna šola minoritov, naj veči župa (fara) lavantinske škofije, 6000 prebivalcev in 600 otrok za šolo. Pri 30 vasi obdaja Ptuj in tako blizo, da bi mladež iz teh vasi lahko obiskovala učilnico ptujsko, in ji vendar ne bilo treba na Ptujem stanovati — in mnogo družih bi živelo le ob tem, kar jim pošiljajo od doma — mnogim drugim pa bi pomagali premožni ptujski mestjani. Jest celo trdim, da ko bi bila na Ptujem učilnica, bi bila toliko obiskovana, kolikor le

mogoče in učitelji in učenci bi imeli prijetniše življenje, nego kje drugje.

Gospoda! Mislim, da naloga tej učilnici ni samo ta, da izreja uradnike, duhovne, odvetnike in zdravnike; marveč, slovenski kmet, ki ima dva dečka, gotovo enega pošilja v višjo šolo, če ni predaleč in stroški niso preveliki.

Plačujemo za tehnično višo šolo, za vseučilišče in za zgornjo realko, plačujemo radi, ker cvet glavnega mesta je tudi nam v ponos; pa mi ne moremo nikamor; mi teh učilnic ne moremo rabiti, ker nemamo pripravnih šol. Če želimo prestopiti v obrtnijske šole druge vrste, kakoršne je ministerstvo leta 1864 zaukazalo, nam vendar ni mogoče, ker k temu nismo pripravljeni in ker se v ta namen zahteva nekoliko razredov gimnazije; če hočemo v kako akademijo v kako kmetijsko šolo, nam spet ni mogoče, ker se nekoliko razredov gimnazije ali pa realke zahteva; in če hočemo, da bodo kdaj naši otroci živinski zdravniki, zopet ni nič, ker temu tudi treba nekoliko razredov v gimnaziji ali pa v realki. Dajemo krvi in denarjev, kolikor imamo, a našej mladeži je vendar zaprta viša omika, ker nemamo učilnic.

Druzega tako ne treba, da le dežela plačo učiteljev prevzame, vse druge stroške — in tih je mnogo — trpi srejna Ptujška. Tudi Ptujška srenja čuti stiske in naloge, pa si misli, da kar potrosi za učilnico, obrodi obilni sad, in kdor je v tej zadevi varčen, zapravlja. Mislim, da se Vam Ptuj ne zdi nevreden, da bi v njegovem ozidji bila srednja šola, realna gimnazija. — Ptuj je najstarše mesto v deželi, častitljivo po svojej zgodovini, in kar se tiče velikosti, tretje na Štajarskem. Ptuj je središče vinske trgovine na spodnjem Štajarskem, ima okrajno gosposko in sodnijo in je tudi gledé družtvenega življenja dosti ugodno.

Po vsem tem mislim tedaj, gospoda, da če vsim našim prošnjam, vsim našim dokazom, vsim našim žrtvam in celo javnemu mnenju, ki se je še vsigdar za blagor Ptujškega mesta izrekalo, zapirate ušesa, bomo to gotovo nemilo in tužno čutili.“

Tako je govoril Herman in vendar v kljub vsem tem neovrgljivim dokazom sklenila je večina deželnega zbora, da za zdaj se ne napravi nobena nova srednja šola.

Deželni zbor štajarski tedaj tudi za srednje šole nič ni storil.

Samo za višo šolo, za vseučilišče v Gradcu, je privolil po 6000 gld. na leto dodati, da se tudi vpelje medicinska fakulteta, t. j. da se v Gradcu tudi lahko izučijo dohtarji zdravilstva. In ravno za vseučilišče bi ne imela dežela sama, ampak celo cesarstvo skrbeti, ker so više šole povsod državne.

4. Kmetijstvo in deželni zbor:

Kmečki stan je v sedanjih časih pač siromašni stan! tako na tihem zdihuje marsikteri kmetič. Mi kmetje moramo težko delati leto in dan od dneva do mraka, da nam pot z čela kaplja in se nam delajo na roki krvavi žulji. Pa ko bi še kaj izdalo naše delo, da bi si človek prihranil kak goldinarček, pa prihrani si ga le, če moreš; vsak krajcar ima že toliko potov, da bi treba bilo, na sto kosov ga razdeliti. Davki so zmirom večji, naši gospodarski pridelki pa zmirom boljši kup, ker jih moramo, komej pridelane, koj oddati in nam ni mogoče čakati na boljšo ceno. Naša hiša je borna naša jed slaba, naša pijača čista voda; če pa včasi pijemo kupico vina, se nam koj očita, da smo pijanci, in da vse zapijemo. Pač pravi reveži smo; z nami zapoveduje vsak šribar v kancelijah; zdaj smo poklicani v komisijo, zdaj k notarju, zdaj k doktorju ali odvetniku, kakor mi pravijo, in če ne pridemo o pravem času, ker nemških poklicev ne razumemo, pa smo hudo okregani.

Dragi prijatelj! pustil sim te izgovoriti in tožiti svoje težave. Zdaj pa tudi ti mene poslušaj, in ne zameri, če ti moram kovo grenko povedati; sej sva si dobro znana prijatla in ni prvokrat, da se skupaj meniva. Ti praviš, da je kmečki stan siromašni in misliš da si največi revež. Jaz pa nasproti trdim, da ga ni srečnejšega stana nego kmečki in ti bom to koj dokazal. Ti imaš svojo hišo,

naj si bo lesena ali zidana, tvoja je, v nji si ti gospodar, v hiši drug nima zapovedovati, kakor ti. Ali to ni lepo, nikomur odgovoren biti za to, kar počenjaš v svojej hiši? Moja kučica, moja volica! In če je tvoja kučica borna in nesnažna, si temu le sam kriv. Tvoja jed ni slaba, ampak popolnoma primerna tvojemu stanu. Saj se vidi, da si čvrst in dobrega zdravja. Tvoja pijača je čista voda?

Od tega vinca glava

Bolela te ne bo:

Teló bo tvoje zdravo

In spanje presladkó.

Pritožuješ se, da imaš tolikanj težkega dela; to je res, kmetijstvo je težavno; pa kaj meniš, da mi nimamo nobenega truda, ti delaš z rokami, ostaneš pri vseh težavah zdrav in krepak, mi delamo z glavó in odkrito ti moram reči, da je manj težavno, celi dan drva sekati, kakor pa, postavim, z gosp. Hermanom samo eno uro v deželnem zboru graškem neprijetnim poslušalcem pridigovati brez uspeha. Vsak šriбарček lahko s teboj zapoveduje, praviš. To pa ni res! Če se mirno in pošteno obnašaš, tvoje davke v redu plačuješ, leto in dan ti ne bo treba hoditi v kancelije, in nikdo ti ne sme v tvoji hiši, na tvojem posestvu kaj zapovedovati. Ti si pravi gospod, posebno od kar se je l. 1848 odpravila tlaka in desetina.

Zadovoljin nisi, da dobivaš vse dopise iz kancelij v tebi nerazumljivem nemškem jeziku. Temu si sam kriv, le tirjaj in ne more in ne sme se tebi odreči. Saj postava popolnoma odločno govori.

Pritrditi pa ti moram, da se premalo skrbi za tvojo izrejo, za poduk tvojih otrok. Na spodnjem Štajerskem se največ pečamo s kmetijstvom. Naša zemlja je še sploh precej rodovitna, na 30.000 oralih vinogradev se prideljuje marsiktero vedro dobrega, pa tudi slabega vinca, skoz se živina ne samo za dom, ampak tudi za prodajo redí, sadno drevje rado raste, po planinah pa je še zmirom prvotnega lesa za domačo rabo in za barantijo. Res bogato obdarovana je naša deželica. Žalibože, da ni obdelovana tako, kakor bi se dala. Gotovo spada med

prve dolžnosti deželnega zbora, skrbeti za povzdigo kmetijstva. Kako pa se da bolj pomagati kmetijstvu, kakor da se tudi za kmečki stan napravijo taki učilni zavodi, v katerih se kmečki fantje po poduku in vaji izurijo v vseh kmetijskih vednostih. Poslanec g. M. Herman, čegar bistra glava ne samo na tanko sprevidi in spozná, kaj je naj potrebniše, da se povzdigne kmetijstvo, ampak tudi kaže edino pravo pot, kako da se dá pomagati, sprožil je tudi misel kmetijske šole za slovenski Štajar. Storil je že l. 1864 v deželnem zboru nasvet, naj se na deželne stroške napravi kmetijska šola za spodnji Štajar in sicer blizo Ptuja. Izvolil se je takrat posebni odsek za to vprašanje, kateri je po dolgem premišljevanji in preiskovanji še le 10. febr. 1866 sporočil deželnemu zboru.

Naj iz tega sporočila povem najvažnejše stvari.*

Deželni odbor pripoznava silno potrebo take šole, da bi se v nji podučevali kmečki sinovi in se izrejali izvedeni gospodarji za večja posestva.

To, kar naša kmetijska družba stori za poduk učencev na družbinem dvoru v Gradcu, nikakor ne zadostuje potrebam sedanjega časa. Deželni odbor to spoznavši, je tedaj prevdarjal, ali bi bolje bilo, ali kupiti posestvo in napraviti čisto novo kmetijsko šolo, ali pa sedanjo napravo za nižji kmetijski poduk primerno preurediti. Najbolje in koristneje za deželo bi tudi po mislih odbora bilo, če bi se napravila taka učilnica, v kateri bi se učenci ne samo teoretično, ampak tudi praktično vadili v vseh oddelkih kmetijstva, učilnica, kakoršnih prav dobrih nahajamo v sosednjih deželah. Odbor je zato poslal posebno komisijo izvedencev v Ptuj, da bi preiskovali in pregledovali posestva, ktera so se ponujala v ta namen, ali bi bila pripravna, ali ne. Ti so se podali v Ptuj, in po preiskavi izrekli, da grajščina Turniš bi zadoštovala na vse strani tirjatvam take učilnice. Leži namreč blizo železnice in ptujskega mesta v dobrem zračju, sred najboljših vinskih goric, ima obširna poslopja in velike kleti in vse razne glebe. Tu bi se lahko vadili učenci njive obdelovati po raznih lastnostih zemlje, trav-

* Glej „Slovenec“ 10. dec. 1862.

nike, kateri so še deloma mokrotni in kisli, drenirati, svilo gleštati na več tisoč že precej velikih murbinih drevesih; posebno pa na veliki vinski gorici, ktera obsega 27 oralov in v bližnjih Halozah leži, vinograde umno obdelovati. K grajščini pa spadajo tudi posebna žganjarnica, mlin, stope za mlenje kosti in opekarnica ali cegelnica, tako da bi se tudi vsega tega učenci lahko učili. V potoku bi se dale ribe umetno rediti, v veliki hosti pa se kazati umno pogozdovanje.

Ni ga tedaj po mislih izvedenih mož in tudi po mnenji odbora bolj pripravnega posestva za kmetijsko učilnico, kakor je Turniš. Obsega pa njiv . . . . . 121 oralov
travnikov . . . . . 170 „
hoste . . . . . 403 „
vinske gorice v Halozah . 97 „
(27 or. je vinograda)

skup . 791 oralov.

In za celo to posestvo tirja belgijsko društvo, čegar lastnina je zdaj, 147.000 gl. Odbor pa je obljubil 134.000 gl. Po tem bi še bilo samo za 13.000 gld. razločka.

Vse to sporočuje odbor, kar je tudi po naših mislih dobro in lepo povedano. Zdaj jo pa na enkrat zasukne na krivo pot in spet sam podere in zavrže, kar je ravno kar po vsej pravici dokazal. Cena se mu na enkrat prevelika zdi; tudi najde, da bo še toliko in toliko priprav treba, ki bi stale celó 204.000 gld. Tudi zdaj naenkrat spozna, da ne more izreči, da bi v tem oziru ravno za spodnje Štajersko bila posebna potreba. Zato nasvetuje, naj se ne kupi to posestvo, ampak naj se samo nekako preuredi kmetijski poduk v Gradcu. V Gradcu, le vse v Gradcu! Hujše centralizacije, kakor pri nas, ni skoro najti; plačati mora cela dežela, dobiček pa le vživa Gradec! Pa radi bi že plačali, če bi se potem tudi vsaj toliko oziralo na nas, da bi se kaj učili in si potem lože kaj pridelali. Pa zastonj je vse naše govorjenje, zastonj naše prošnje.

Na vso moč sta se potegovala gg. Herman in Razlag, da naj se napravi kmetijska šola na spodnjem Šta-

jerskem, pa vse zastonj; deželni zbor se ni nič zmenil za vse nju resnične razloge ter sklenil, da niti ne kupi Turniša, niti kje drugod ne napravi kmetijske šole za spodnje Štajersko, ampak da se le dozdanja šola v Gradci nekaj spremeni.

Herman in Dr. Razlag pa sta podala še v tej seji gosp. deželnemu poglavarju to-le pismo:

„Podpisana previdiva, da ravno storjeni sklepi slavnega deželnega zbora, so v škodo in nevarnost najnim volilcem in zato proti njim očitno izrekujeva upor (protest).“

To početje dveh slovenskih poslancev se je hudo v nos pokadilo nemškej večini in da bi se kaj takega nikoli več ne moglo goditi in da bi Slovenci za vselej ne samo trpeti morali, ampak tudi molčati, nasvetuje še v tisti seji naš dober prijatelj Blagatinšek žl. Kaiserfeld, naj se izbriše iz deželnega reda ta paragraf, po katerem sme vsak poslanec v zapisnik zapisati protest zoper sklepe deželnega zbora, kateri se mu nevarni in škodljivi zdijo za kraje, ktere zastopa.

Škodljiv pa je gotovo za celo spodnje Štajersko sklep deželnega zbora, da ne dobimo kmetijske šole.

Vkljub temu sklepu vendar Herman in Dr. Razlag, kakor prava, neustrašljiva junaka se tudi zdaj še nista udala, ampak že v prihodnji seji na novo podala deželnemu zboru ta-le nasvet:

Sl. deželni zbor naj sklene:

Deželnemu odboru naj se naroči, zavoljo naprave vinorejske in kmetijske šole (nizkega kmetijskega učnega zavoda) za spodnje Štajersko, če le mogoče pri Ptuji, na stroške ali z pomočjo dežele, — pozvedovati, ter sl. deželnemu zboru v prihodnjem seji dotične predloge storiti.

Ker je bila 16. februarja že poslednja seja tega zbora, izročil se je Herman-Razlagov nasvet deželnemu odboru, naj o njem sporoča, kadar se spet snide deželni zbor.

19. novembra 1866 so bili zopet poklicani vsi avstrijski deželni zbori k svojemu poslednjemu shodu. Pa tudi k koncu se štajerski deželni zbor ni drugače obnašal proti nam Slovencem, kakor poprej, in mi tudi zdaj nismo

od njega dobili niti realne gimnazije, niti nam Slovencem krvavo potrebne kmetijske šole.

Štajerski deželni zbor tedaj tudi za povzdigo kmetijstva nič ni storil.

Edina naprava, katero je po predlogu vlade sklenil deželni zbor in ktera bo neki že do 1. januarja 1867 stopila v djansko življenje, so:

5. Okrajna zastopništva.

O teh smo že govorili na str. 30 ino tam dokazali, da ta naprava doslej še ima premalo pravic in se bo zato težko vkoreninila pri ljudstvu. Tam smo tudi že dokazali, da je volitveni red za okrajna zastopništva tako čudno napravljen po nekem izmišljenem pravilu, da so zeló prikrajšane kmečke občine. Zakaj neki je g. Kaiserfeld iztuhtal, deželni zbor pa potrdil tak volitveni red, po katerem večina prebivalcev, kmečki stan, voli le četrti del zastopnikov?

Zdaj pa sklenemo našo preiskavo delovanja deželnega zbora štajerskega. Našteli smo njegova djanja, sodbo pa si lahko vsak za se napravi.

Štajerski deželni zbor storil je v vseh šestih letih svojega zborovanja za nas Štajerske Slovence malo več, ko — nič.

III.

Kaj zdaj?

Tako gotovo marsikteri mojih bralcev popraša. Kaj čemo početi, kaj storiti pri takih neugodnih okolščinah? Vsi živo čutimo, da je skoz in skozi resnično, kar smo slišali. A kako si čemo pomagati?

Star pregovor pravi: Pomagaj si sam, in Bog ti bode pomagal! Niso ne samo neugodne okolščine krive, da se nam Slovencem tako slabo godi in da se zmirom prezirajo naše želje in zahteve. Spoštujmo se sami in tudi svet nas bo spoštoval. Pokažimo, da nismo zaspanci, da živimo in da se hočemo razvijati in napredovati.

Odprta nam je pot, in če jo tudi tú in tam zapirajo kamnitne ovire, ne smemo koj obupati, češ da je zastoj vse prizadevanje; marsikteri kamen se da odvaliti, samo da se ga lotimo od pravega kraja. Kakšno kamenje na našem potu leži, smo preiskavali v prvem in drugem oddelku te knjižice. Tam smo tudi večidel že dokazali, kako si smemo in moremo pomagati; vendar se mi treba zdi, preden slovó vzamem od Tebe dragi čitatelj! da še enkrat skratka naštejem vsa sredstva in pomočke, katerih se moramo posluževati, da srečno dosežemo svoje blage namene.

1. Slovenci smo! naš jezik je slovenski, naše šege in navade, naše družinsko življenje, še celó naša nošnja, vse je drugače pri nas, kakor pri naših sosednih narodih pri Nemcih, Lahih in Madjarih. Vse te posebnosti delajo našo narodnost in so storile, da se skoro v 1000 letih robstva mi Slovenci vendar nismo poptujčili. Kaže se torej, da je v narodnosti neka nepremagljiva moč, ktera se le težko da zadušiti. Pa tudi to vidimo, če se ozremo v pretekle čase, da narod, kateri je padel v sužnost

inostrancev in si ni mogel ohraniti svoje narodnosti, je sčasoma popolnoma zginil in se za zmiraj zgubil.

Mi Slovenci pa še nočemo zginiti iz sveta, če ravno vemo, da naši sosedje bi nas kaj radi podedovali, še dokler smo živi in zdravi. Mi hočemo živeti in srečno živeti. To pa bo le mogoče, če si ohranimo svojo narodnost. Torej se moramo skazati povsod kot prave Slovence. Kakor je v nemški, francozki, ruski itd. deželi nemški, francozki, ruski i. t. d. jezik ne samo v družini navaden, ampak tudi edini vlada v vseh kancelijah, v vseh šolah, tako da se skozi v njemu piše in podučuje, moramo tirjati tudi mi Slovenci, da se povsod po slovenskih deželah enaka pravica godi našemu slovenskemu jeziku. Postava sicer to deloma zaukazuje, vpeljalo pa se ne bo, dokler si od zgolj plahote in nemarnosti ne upamo na pravem mestu to tirjati, kar nam gre po državnih in naravnih postavah. Sploh se mora očitati našemu ljudstvu, da vsak le za to mara, kar ravno njega in njegovo družino zadeva, vse drugo pa naj se godi in suče, kakor Bog hoče. Tako obnašanje pa je hude graje vredno. Vsak človek je ud ene družine, vsaka družina zopet spada k svojej občini ali srenji, vsaka srenja pa je mali kosček cele dežele. Kar torej deželo zadene, morajo čutiti tudi vse srenje te dežele in tedaj tudi vse družine in končno vsak posamezen ud družine. Že iz tega razloga se vidi, kako napčno in neumno sodi vsak, komur se ne zdi treba, da bi se brigal za občinske ali celó za deželne zadeve. Ta malomarnost ljudstva pa večidel izvira le iz pomanjkljivega slabega poduka. Tu pa ne mislim na poduk v šoli, če tudi res po sedajnem učilnem načrtu se ne da dosti pričakovati, ampak mislim posebno na poduk, ki se nam ponuja v dobrih knjigah ali bukvah. Naj ne meni, kdor je dovršil naj si bo samo svojo domačo, ali tudi srednjo šolo, da zdaj vse ve, in da mu zdaj ni treba drugih knjig v roke jemati, razvun molitvenih. Koliko podučljivega blaga je nakupičenega v slovenskih knjigah, pisanih v jeziku, vsakemu kmetu razumljivem. Le pripravi si jih, gotovo se ne boš kesal in krajcarji, ki si jih zanje dal, se ti bodo povrnilo s tem, da bodeš marsikaj koristnega zvedel

in se marsikdaj pošteno kratkočasil. Če si pa posamezen ne moreš kupovati knjig in naročevati slovenskih časnikov, pa se naj vas več mož zgovori in napravite si srenjsko ali farno knjižnico, iz ktere si potem vsak družtvenik lahko izposoja knjigo za knjigo. Take knjižnice prizadevajo malo stroškov, za vso okolico pa so velike koristi.

Skušajmo torej, kjer je le mogoče, ustanoviti srenjske ali farne knjižnice!

Pa ne samo dobrih knjig nam je treba brati, tudi časnike si moramo naročiti, da pozvemo, kaj se godi v naši ino v drugih deželah, da se podučujemo; kako se obnašajo naši rojaki po drugih slovenskih in slovanskih krajih, in kako moramo delati mi, da se služimo ž njimi v vsem našem početju in namerjavanji. Saj imamo izvrstnih slovenskih časnikov, le naročujte se nanje! „Novice“ v Ljubljani, „Slovenec“ v Celovcu, „Domovina“ v Gorici, „Primorec“ v Trstu in „Slovenski gospodar“ v Mariboru. Podpirati moramo tudi vse druge naprave, katerih blagi namen je, razširjati vednosti med ljudstvom, in take naprave so: „Družba sv. Mohorja“ v Celovcu in „Slovenska Matica“ v Ljubljani.

„Družba sv. Mohorja“ se je ustanovila že l. 1852 s tem lepim namenom izdavati dobre podučljive knjige za prosto ljudstvo. Vsak družbenik plača 1 gld. na leto in dobí za ta mali donesek vse knjige, ki jih družba izdava. Menda ni nobene družbe, ktera bi v kratkih letih tolikanj koristnega bila storila za poduk naroda, kateri pa tudi od svoje strani priznava korist te družbe z res obilnim pristopom med njene družbenike. Posebno zadnja tri leta je ogromno naraščalo število družbenikov, tako da jih je bilo za l. 1866 že 3980 udov; med temi nas je 1128 iz slovenskega Štajerja, torej je med 372 prebivalci eden družbenik. Lehko pa bi bilo še desetkrat več družbenikov, ko bi ljudstvo samo bolj maralo za take naprave, ki so ustanovljene le njemu na korist. Zapisujmo se zato še v večem številu v „družbo sv. Mohorja“, saj novci niso zavrženi; vsako leto dobimo 4—6 knjig raznovrstnega,

podučilnega in tudi kratkočasnega branja. Od svojega začetka dozdej dala je ta družba med ljudstvo že 55 knjig v blizo 200.000 iztisih. Ali to ni čudovita delavnost?

„Slovenska Matica“ ustanovljena v Ljubljani l. 1864 s tem namenom, slovenskemu narodu pripomoči do omike, na vse strani znanstveno izobraževaje slovenski jezik in slovensko slovstvo, šteje letos že čez 1200 udov, kateri so ali ustanovniki z doneskom od 50 gld. enkrat za vselej, ali pa letni plačniki z letnim doneskom od 2 gl. Tudi Matica marljivo dela in izdala je dozdej že prav dobrih, podučljivih knjig.

Omenil sim že farne knjižnice, pa razun teh imamo na Slovenskem v vseh večih mestih in tudi že v nekotih trgih „čitavnice“. To so taka društva, ki imajo naročene vse slovenske, in tudi druge slovanske ali Slovanom priljudne časnike, da jih družbeniki lahko berejo ali izposojajo; čitavnice pa tudi napravljajo včasi veselice: besede, v katerih se zbrano ljudstvo pošteno razveseljuje z govori, petjem domačih pesem itd. Komur je mogoče, naj pristopi čitavnicam.*

2. Naše politično delovanje mora vselej imeti le en cilj in konec: blagor slovenske dežele in naroda.

Ni še dosta, da se zavemo naše narodnosti, da podpiramo vse narodne naprave, da smo Slovenci v svoji hiši, tudi v javnem življenji, kadar rabimo svoje državljanske in politične pravice, ne smemo biti nemarni in zanikrni. Lésem spadajo posebno pravice, voliti možé v občinsko, okrajno in deželno zastopništvo.

Mnogokrat sim že slišal od prav poštenih slovenskih kmetov: kaj nam je mar za vse te volitve? Naj bo, kdor će izvoljen, saj po vseh teh volitvah je zmirom še slabeje, kakor je bilo popred. Tudi samo en glas nič ne zdá, bodo že drugi odločili, jaz naj raji domá v miru ostanem.

Kdor se tako izgovarja in sam zanemarja svojo državljanske pravice, si je sam kriv, ako mu niso po volji

* Čitavnic je zdaj na slovenskem štajarji čvetero: v Mariboru, kjer je najstarejša vseh slovenskih čitavnic; v Celji, v Ptujú inó v Sevnici.

izvoljeni moži. Naj se potem ne pritožuje, če mu ni vseč njih delovanje.

Občina ima svoj srenjski ali občinski odbor, kateri ima pravico, opravljati vsa opravila, ki zadevajo celo občino. Mi smo družbeniki občine; vsak od nas mora trpeti, če naš občinski odbor slabo opravlja občinske zadeve, če varčno ne ravna z občinskim premoženjem, če občini dela nepotrebne stroške in tako povekšuje občinsko priklado. Torej se kaže, da je treba paziti, koga izvoliti v občinski odbor, in da si sami delamo največo krivico, če se po naši malomarnosti ne vdeležujemo pri občinskih volitvah. Saj se le ponavljajo vsake tri leta.

Kar se sicer tiče občinskega odbora, imamo vsi ki spadamo pod to občino, pravico, priti k sejam občinskega odbora, da slišimo, o čem in kako da se posvetuje in kaj da namerjava storiti za občinske zadeve. Posebno važno je, kdo da se izvoli za občinskega predstojnika ali župana. Izberite si takega, kogar poznate za poštenega, skozi pravičnega moža in ki je že pokazal, da mu je mar ne samo za se in za svojo hišo, ampak tudi za blagostanje cele občine. Ta naj bo vaš župan, ali zna nemški ali ne. Nikar pa si ga ne zbirajte samo zavoljo tega, ker kaj malega nemški jezik zna lomiti in se vam zato priporočuje od tega ali družega uradnika.

Vi pa, občinski predstojniki, ki vas je poklicalo zaupanje vaših sovaščanov na spoštovano, pa težavno mesto, se skažite vredne tega zaupanja, in opravljajte zvesto vam naložena opravila. Samo nekaj naj Vas opomnim. Ker so vaše občine skozi slovenske, tudi vi sami Slovenci, zakaj ne začenjate sploh vsaj, kar se piše od vaše strani uradnijam, pisati v domačem slovenskem jeziku? Zakaj ne tirjate tega od c. k. uradnij, saj postave v tem oziru odločno govoré. Pri vas pa je začeti in tako trdi temelj položiti svojej slovenskej narodnosti!

Okrajna zastopništva, ktera bodo obsegala vse občine enega okraja, bodo tudi skorej začela svojo delovanje. Res da po volitveniku imajo kmečke ali selške občine v razmeri z mesti in trgi premalo mož voliti. Vendar vsaj te, kolikor vam je odločenih, si izberite

take, ki jih poznate za najpoštenejše, najzanesljivše v celem okraji. Te volitve pa niso več neposredne, tako da bi vsaki vaščan imel pravico voliti, ampak k tem volitvam le grejo občinski predstojniki, in pri večih občinah eden volilec na 500 duš. Ker se snidejo vsi ti volilci iz raznih krajev, bo dobro, da se že pred volitvijo posvetujejo in se zedinijo v svojih mislih, koga izvoliti. Sicer bi se utegnili glasi preveč raztrositi in končno ravno taki možje priti v okrajna zastopništva, na ktere v začetku še nihče niti mislil ni.

Še bolj imenitne in važne pa so volitve v deželni zbor.

Občinski odbor ima skrbeti le za svojo občino, okrajno zastopništvo le za eden okraj in tu še ima jako malo in celó omejenih pravic, deželni zbor pa ima nalogo, posvetovati in postaviti sklepati o vseh zadevah in potrebah cele dežele.

Kako se je obnašal naš štajarski deželni zbor, smo obširno preiskovali. Glavni vzrok pa, da je tako malo ozir jemal za nas Slovence, je gotovo, da smo pri prvih volitvah za deželni zbor l. 1861 mesto zanesljivih slovenskih rodoljubov si večidel izbrali take možé za svoje poslance, kateri le malo ali nič ne marajo za stiske slovenskega ljudstva. Samo ptujski in rogački okraj, ktera skupaj volita enega poslanca, izbrala sta si že pri prvi volitvi za svojega zastopnika g. M. Herman-a, kateri je skozi štiri leta edini se potegoval za naše pravice v deželnem zboru, edini med samimi neprijatelji, vedno napadan in celó psovan. Še le l. 1865 dobil je vrlega pomočnika. Takrat izvolil si je celjski volilni okraj enoglasno g. Dr. Razlag-a za svojega poslanca.

Ptujski in Rogački volilci! vam so hvaležni vsi štajarski Slovenci, ker po vašem pooblastilu je v deželnem zboru neutrudljiv borilec spodnje-štajarskih Slovencev! Slava Vam in srčna hvala! Prepričani smo, da tudi pri novi volitvi, ktera se bo skoro vršila, vsi kot en mož boste stali za g. Herman-a in ga zopet izbrali za svojega in za zagovornika vseh štajarskih Slovencev!

Volitve v deželni zbor so tudi posrednje: vsaka občina pošlje na vsakih 500 duš enega moža — volilca; ti se zberejo na napovedan dan v volilnem mestu ino volijo poslanca. Gledati se tedaj že mora, kdo da se pošlje za volilnega moža. Vsaka občina pozna svoje ljudi, izbere si pa lahko vsakega, ne pa da bi moral ravno župan ali občinski predstojnik volilec biti. Zgovorite se vsi vaščani med seboj in pošljite zanesljivega moža, kteremu naročite, naj se zvesto drži pri volitvi tiste stranke, ktera priporočuje rodoljubne, slovenske poslance.

Vi pá, volilni možje, kterim so izročile občine oblast, voliti v njih imenu, pomislite, da pri volitvi ne glasujete samo za-se, ampak zá celo občino.

Poslanstvo je jako imenitna reč in nima vsak potrebnih lastnosti za to častno mesto. Kakošne lastnosti pa mora imeti mož, kteri se ali sam poganja ali se nam od druge strani nasvetuje za poslanca? On mora biti:

Pravičen in pošten mož, ki je pokazal v svojem dosedanem življenji, da je vselej se poganjal za pravico in se skozi pošteno obnašal;

neodvisen: torej ne sme biti v taki službi, ktera bi ga znala ovirati v govoru in sklepanju; le neodvisen človek more brez strahú govoriti in glasovati, kakor mu zapoveduje lastna vest in želje volilcev, naj bode to vladi ali drugim poslancem všeč ali ne;

zveden: poznati mora vse potrebe in zadeve kraja in ljudstva, ktero si ga izbere za zastopnika. Na svoje oči ino iz sam svoje skušnje mora vedeti, kako se godi slovenskemu ljudstvu, ktera bremena ga naj hujše tlačijo in stiskajo in kako bi se mu dalo pomagati. Pa samo izvedenost poslancu nič ne pomaga v deželnem zboru, če nima jezika na pravem mestu, če ni

zgovoren in prebrisane glave: da ve, kedaj in kako ima povzdigniti svoj glas, kako besedo staviti in sukati, da spodbije nasprotne govore, za svojo reč pa si prijatlov pridobi;

svobodomislen: poznati ga moramo, da je od nekdej zavzet za pravi napredek v političnih in narodnih zadevah, da je vnet za poduk, za svobodo, za samoupravo

v občini in deželi, za narodno ravnopravnost in za vpe-
ljavo slovenskega jezika v šolah in uradnih. Biti mora
tedaj:

domo- in rodoljuben mož, od kterega vemo, da
slovensko našo domovino in slovenski naš narod ljubi,
da je to svoje rodoljubje že skazoval v djanji in tudi
ravno zavolj svojega domoljubja že marsikaj hudega pre-
stal in pretrpel. Vedeti moramo, da se ne poganja za
poslanstvo samo iz sebičnosti in častilakomnosti, ampak
le zgolj ljubezni do domovine in ljudstva slovenskega.

Take može, volilci, si izberite za svoje poslance in
ne bo Vam treba, pozneji v svoji pravični nevolji izre-
kovati izvoljenim možem, da jim ne zaupate več, ker so
prevarili vaše zaupanje.

Sicer pa morate premisliti, da poslanstvo ni kar si
bodi, da je sicer imenitna, častna reč, poslanec biti, pa
tudi jako težko breme, komur je v resnici mar, dopolniti
vse dolžnosti poslanstva. Torej ni tako lahko, najti pra-
vih mož za poslance, in če se tudi najdejo, ne more in
noče vsak prevzeti odgovornosti take težke naloge.

Poslanci, kakoršna sta gg. Herman in Dr. Razlag,
ktera imata res vse lastnosti, ki jih moramo tirjati od
poslancev; takošni možje, kateri bi pri vseh drugih last-
nostih tudi bili zgovorni, se ne nahajajo v vsakem
kraji. Vendar kjer se ne da dobiti naj boljši, mora člo-
vek zadovoljen biti z dobrim. Dobre, pravične, in
poštene, zvedene in rodoljubne može imamo,
hvala Bogu! v vsakem kraji slovenskega sveta; in teh
se držimo pri prihodnjih volitvah.

Zdaj pa se poslovim od Vas, moji dragi rojaki!
Vem, da bi še marsikaj bilo omeniti, pa knjižica mi je
uže pod peresom veliko večja narastla, kakor sim bil
namenil. Morebiti bo skoro spet treba se oglasiti; silno
naglo se suče zdaj svet, in preljuba pomlad, ktere prihoda
se veselimo vsi, Bog zna, ali nam z spomladanskim cvetjem
ne prinese rudeče rože na strašnih bojiščih prelite člo-

veške krvi. Vendar ne obupajmo! Naj nas tolaži misel, da nobena ideja, tudi narodnost ne, ni in ne more zmagati brez močnih pretresov in silnih spopadov razdraženega človeštva. Kakor pa po najhujši nevihti solnce najlepše se posveti, zginile bodo tudi črne megle, ktere nam zatemnujejo prihodnjost in tudi nam Slovincem bodo

„Milše zvezde, kakor zdaj sijale.“

Opazka.

Zarad hitrega natiskovanja ostala je semtertje kaka majhena pomotica, ktero naj si čestiti bralec blagovoli sam popraviti.

correcta:

str. ostav, vspe ber, nam, names tuhl.

42 1 6 names tuhl.

„Mise vrede, kakor xaj ajate.“

Opazka.

Zaradi hitrega natiskovanja ostala je samostojna kaka
matična potnica, ktero naj si čestiti brate blagoslov
svoj popravi.

Založil Dr. Jože Vošnjak. — Tisk Egerjev v Ljubljani.

1867.